

Farkas Ervin

Puszták Csillaga

-Izabella főhercegnő emlékére –

Hát ahogyan a csodák jönnek

„Hát ahogyan a csodák jönnek, úgy írtam megint ezt a könyvet.”

Ady Endre

Vallástörténeti értelmezés szerint a csoda olyan érzékelhető rendkívüli jelenség vagy esemény, amelyet a vallási tanítás alapján valamilyen természetfölötti lény (isten) a természet rendjén kívül hoz létre. Különösen sok csoda található az Újtestamentumban, Jézus Krisztus életével kapcsolatosan. Jézus egész életét átszövik a csodás események, a természet erői fölött való diadalmaskodások, végül halála után a legnagyobb csoda: az önerejéből való feltámadás. A többi nagy vallásalapító (Buddha, Mohamed) életrajza hasonlóan tele van csodás eseményekkel, az emberi erőt messze meghaladó tettekkel. Közismerten sok a csodás elem a keresztény vértanúk és szentek életrajzaiban. A legtöbb csodálatosnak mondott esemény a távoli, ellenőrizhetetlen, ködbe vesző múltban játszódott le. Tény, hogy soha egyetlen csodálatos eseményről sem lehetett bebizonyítani a természetfölötti eredetet. Nagyon sok ember hisz, reménykedik valamilyen természetfölötti erőben, bekövetkező csodában, amiben egy reálisan elérhetetlen jobb élet után vágy tükröződik. A csodavárás hitét megtörni nem szabad. A hit boldogít. Ami bennünket illet, tudom, tudjuk, de legalábbis sejtjük, hogy közösségünk múltjában még mindig sok a feltáratlan esemény. Az uradalomban és Sátoristyén megtörtént események messze járnak a csodától, a csoda az, hogy ezen történések okmányait, dokumentumainak jórészt megtaláltuk. 100-120, esetenként 140 éves újságok megsárgult lapjai, falusi porták padlásain talált könyvek, régi levelezések, vagy éppenséggel kápolnánkban fellelt tárgyak, ereklyék gyarapították ismereteinket.

*

Talán maradhatunk is kápolnánk falai között, kezdjük írásunkat az itt talált értékek ismertetésével. Ezek az ereklyék a régi (1865) kicsiny kápolnához kötődnek, ez jelenti igazi értéküket. Régi kápolnánk felszereltségét, berendezését nem ismerjük, de valószínűleg szentképek, oltárkép, kisebb- nagyobb, Jézust és a szenteket megjelenítő szobrok is voltak a kollekciónban. Nem tudjuk mi szolgáltatta a zenét. Lehetett orgona, lehetett harmónium, vagy egyéb hangszer, még megtudhatjuk az elkövetkező idők folyamán. Maga a templomzene az istentisztelet áhítatának emelésére szolgál. Az ókeresztény korban egy hangon zoltárokat énekeltek. Később trombita és hárfakíséret, majd az orgonaszó lépett be a templomokba. Évekkel ezelőtt egy falubéli – azóta már elhunyt- férfi jelezte, hogy emlékei szerint a mai sekrestye mellett ásták el az egykori emlékkereszt (1922) corpuszát. Corpusz helyett egy szinte pozdorjává törött szobrot találtunk a megjelölt helyen, néhány centiméterrel a felszín alatt. Az alkotást rekonstruálni nem lehet. Ami viszonylag épségben maradt, az a talapzata, de a talapzat is felébe törött. Ha a két részt összeillesztjük akkor egy köpönyeg, vagy valamilyen más ruhadarab alól látszik a két láb tíz ujja. A szobor 70 cm magas lehetett és a régi kápolna elbontásakor kerülhetett az új kápolnába, itt törött össze, és itt tették földbe a sekrestye

falánál. Régi kápolnánk falán függött egy 47x35 cm méretű, szélein aranyozott díszítésű, színes olajfestmény. A festmény 1880 június 18.-án készült Varsóban, és Jézus keresztútját, a XIV stációt ábrázolja. A festmény közepén a keresztre feszített Jézus látható, körülötte 14 db 6x6,5 cm méretű, miniatűr festmény jeleníti meg a keresztút állomásait. Valamennyi miniatúra a mai ábrázolásoktól eltérő formában mutatja a stációkat. A festő személye ismeretlen.

Sekrestyénkben találtuk harmadik „kincsünket” a régi kápolnában használatos misekönyvet. A könyvet 1907 október 7.-én adta ki egy pesti katolikus, egyházi nyomda. Harmadik oldalán a bejegyzés: „A főhercegi uradalmi Sátoristye kápolna tulajdona. Használatra 1908 április 1.-től fogva. Elrendelte gróf Zichy Gyula megyés püspök, 341/908 szám alatt.” Két aláírás, Ambach Mihály plébános, Horváth Dénes káplán. Ennél korábbi, sátoristyei létezésű misekönyvről nincs tudomásunk, de lehet, hogy nem is volt ilyen könyv, habár nem tartjuk lehetségesnek, hogy Frigyes, előtte pedig Albrecht főherceg misekönyv nélkül hagyta volna a kápolnát. A gyakran díszes kiállítású misekönyvek a katolikus egyházban a mise alatt használatos imádságokat, olvasmányokat tartalmazzák. Régi misekönyvünk 362 oldalon, valamint 79 oldalas mellékletben tartalmazza ezeket a szövegeket, énekeket. A könyvet Jézus életéről, cselekedeteiről készített rajzok díszítik és más bibliai témájú történetek képei is helyet kaptak a könyv lapjain.

Az 1900.évi népszámlálás adatai szerint Baranya vármegyében

183 042 magyar

111 051 német

15 431 horvát

12 856 szerb

12 384 egyéb (tót, oláh, rutén, stb.)

anyanyelvű lakosság élt.

Ezen adatokat azért közöljük, mert így válik érthetővé a misekönyv négy nyelvűsége. Alapnyelve természetesen a latin, de a szertartási részről íródott szöveg magyar, német és horvát nyelven készült, így a misét celebráló papok az itt élő nemzetiségek nyelvén is elmondhatták a szentleckéket. A későbbi években (1923, 1939) kiadott misekönyvek már kizárólag latin nyelven íródtak.

Ugyancsak régi kápolnánk falára kitéve láthattak a hívek Jeremiás, Ézsaiás, Dániel és Ezékiel próféták könyveiből egy-egy gondolatot, a kép szélein feltüntetve a négy próféta alakját.

János, Máté, Márk és Lukács Evangéliumából is olvasható volt egy-egy részlet a kápolna falára függesztve, keretezett üveglap mögött. Külön képen olvashatták a hívek XIII. Leo pápa rendeletét, amely a csendes mise után végzendő imát és könyörgést írta elő latin és magyar nyelven.

Nem feledkezhetünk meg a sekrestyénkben őrzött régi miseruhákról sem. ezeket a ruhadarabokat még az egykori kis kápolnában használták papjaink. A miseruha liturgikus felsőruha, a misét bemutató pap viseli. Eredetileg harang formájú volt, az oldalak fokozatos rövidülésével alakult ki mai formája. A régi miseruhák a szövő és a hímző művészet pazar emlékei, ilyen a magyar koronázási palást.

*

Előző könyvünkben nem tudtunk teljes leírást adni kisebbik harangunkról. Mint már annyiszor, ezúttal is a véletlen sietett segítségünkre. Kedves Olvasónk, Stettner László bocsátotta rendelkezésünkre Halmay Barna magyar királyi huszár százados 1926-ban kiadott kis könyvét. Címe: Az 1526-iki mohácsi csata keletkezése és igazi helye. Ezen kis könyvecske 60. oldalán olvashatjuk: „A sátorhelyi uradalmi kápolna tornyában ma is megvan a mohácsi síkságon talált 50 kgr. súlyú kis harang ezen évszámmal: 1693, és ezen felirattal, illetve betűkkel: A C B M U R C S S majd rávésve: Krisztus a keresztfán és Szt. Ilona a kereszttel. Tehát a törökök kivonulása után készült és Főherceglakról hozatott 1820- ban Sátorhelyre.”

A betűk jelentését megfejtettük ama utólagos megjegyzéssel, hogy „B” betű nincsen a harangon és a két utolsó betű sem S S, hanem V S. Az sem helytálló, hogy a harangot a csatasíkon találták. Az írás szerzője is említi, hogy a harang a törökök kivonulása után készült, ezt erősíti az 1693-as öntési évszám s ha ez így van, „márpedig így van”, akkor készítése, és Grazból való elhozatala után nehezen képzelhető, hogy a harangot a csatasíkon találták. Az 1820-as évszám azt a feltevésünket igazolhatja, amit előző könyvünkben írtunk: ha a harang valóban abban az évben került Sátorhelyre, akkor az egykori várkastély udvarán emelt haranglábon függött, egészen a régi kápolna 1865-ös építéséig. Kihhasználva a véletlen nyújtotta segítséget, kutatni kezdtük Szent Ilona életét. Születési idejét nem tudjuk, halálának éve Krisztus után a 328. esztendő. Miláno püspöke 318-ban kezdte keresztetni Jézus keresztjét. Ezekben az években Szent Ilona fia, Constantinus császár uralkodott a római birodalomban. Uralkodása alatt vált a keresztény egyház uralkodó egyházzá. A keresztény bazilikákban, templomokban folyó kultusz fényének emelésére és a papság ellátására a császár bőkezűen adakozott. Constantinus 330-ban székhelyét Rómából Bizáncba helyezte át és a várost Konstantinápolynak (Konstantin városa) nevezte el. A várost Rómához hasonló fényvel és pompával építette ki, kiváltságokkal ruházta fel és gazdasági, kulturális központtá tette. A jeruzsálemi régészeti feltárásokat a Golgota dombján végezték. Itt találtak rá a gerendákból álló kereszt maradványaira, szögekre, kisebb vasdarabokra. A latrok keresztjei Jézus keresztjével keveredtek. A legenda szerint egy gyógyíthatatlannak vélt asszonyt vittek a helyszínre, ő megérintette a kereszt maradványait, és amelyik kereszt érintésétől meggyógyult, az volt Jézus keresztje. Szent Ilona ezután a kereszt egyik részét Rómába vitette. A kereszttel együtt a Golgotáról földet is vittek Rómába, és ezt a földet a római bazilika kápolnájában helyezték el.

Úgy gondoljuk, kisharangunk históriája ezzel a történettel vált teljessé.

*

Néhány szót szeretnénk még mondani a templomunkról, miseruhákról, és a templomi szertartásokhoz tartozó egyéb dolgokról.

A templomok belsejében két főrészt különböztetünk meg: a szentélyt és a hajót. A szentély valamennyire magasabban van – kápolnánkban egy lépcsőfokkal a többi résztől. A szentélyben van a főoltár, nagyobb templomokban több kisebb oltár is lehet. A hajó a templom nagyobbik része. Itt helyezkednek el a padok, itt gyülekeznek a hívek a szentmise meghallgatására. A szentéllyel összefüggő helyiség a sekrestye. Itt tartják az egyházi ruhákat, különféle kegytárgyakat.

Az oltárt fehér terítő borítja, mert a keresztről levett Jézust fehér gyolcstakaróban temették el. A templom Isten háza s ezért az egyház arra törekszik, hogy a templomok minél díszesebben épüljenek. A templom felszereléséhez tartoznak a szentképekkel díszített templomi zászlók melyek körmeneteken is használatosak, a rudakon hordozható sátoryszerű mennyezettel együtt. A mennyezet alatt viszik az oltáriszentséget.

A keresztút 14 stációja festett vagy faragott képekből áll, és Jézus kínszenvedésének jeleneteit ábrázolják. Szabadban is fel lehet állítani ezen képeket s ha az állomások magasabb helyre vezető úton helyezkednek el, akkor annak kálvária a neve. A templomok mellett megszentelt helyek még a temetők. A régi keresztények egyideig a katakombákban, vagyis földalatti folyosókban, később a templomok körül temették el halottaikat. Sátoristyén, később Sátorhelyen sem történt ilyesmi, hiszen sem a parkban, sem a Várudvarban temetni nem lehetett. Viszont temetőnkben a régi ravatalozó köré a korábbi időkben néhány évig gyermekeket temettek. Főképp olyan gyermekeket, kikről már születésük pillanatában látni lehetett életképtelenségüket, megkeresztelésükre már nem jutott idő, néhány óra alatt meghaltak.

A szentségmutató sugárzó Naphoz hasonló edény, melyben az oltáriszentséget imádásra kiteszik vagy körmenetek alkalmával körülhordozzák. A füstölő (tömjénező) láncokon függő edény, melybe paraszt tesznek s ráhintik a tömjént. A tömjént hajó alakú tömjéntartóban tartják. A tömjén jó illatú füstje jelenti az ég felé szálló imádságot. A szenteltvíz hintőt a hívek meghintésére használja a pap. Az egyház az istentiszteleteknél az egyes alkalmaknak megfelelő különböző színű ruhákat használ. Öt egyházi szín van: fehér, vörös, zöld, viola és fekete. A fehér szín az ártatlanságot és az örömet jelenti. Használatos az Úr ünnepein, a boldogságos Szűz és az angyalok ünnepein. A vörös szín a szeretet és a vértanúság színe, pünkösdi napján és a vértanúk ünnepein van előírva. A zöld a remény színe. Az ádventet és nagyböjtöt kivéve vízkereszt és pünkösdi utáni vasárnapokon van használatban. A violaszín bűnbánatot jelent, ádventben, nagyböjtben, keresztjáró napokon és aprószentek ünnepén használatos. A fekete szín gyászt jelent s nagypénteken, továbbá gyászszertartásokon használatos.

Kölcsey Ferenc 1823 január 22.-én írta nemzeti fohászunkat, a Himnuszt, zenéjét néhány évvel később Erkel Ferenc szerezte. Az 1800-as évek végén merült fel a papság körében, hogy a nemzeti éneket a templomokban az istentiszteletek részévé lehetne tenni, mivel a Himnusz dallama, zenéje megfelel az egyházi énekek magasztosságának. 1903 október 25.-i rendeletében a megyés püspök méltányolta a kérést, engedélyezte a Himnusz templomi éneklését azon kikötéssel, hogy csak a mise végén énekelhető. A Himnusz akkordjai alatt a pap imádkozzék magyar nyelven a pápáért, a királyért és a hazáért. Az esemény természetesen kápolnánkban is megtörtént, valószínűleg az 1903-as év novemberének első istentiszteletének végén.

*

Pro memoria

Első könyvünk névmutatójában 41 személyről közöltünk rövid életrajzi adatokat, amelyek nem voltak, a dokumentumok hiányosságai miatt nem is lehettek teljes értékűek.

Ismereteinket kiegészítve a következő oldalakon- amint fejezetünk címe mutatja- szeretnénk emlékezni azokra, kik jelentős szerepet játszottak az uradalom, és ezen belül Sátoristye, Sátorhely történetében.

Az illendőség megköveteli, hogy emlékezésünket az uradalom első tulajdonosa, Savoyai Jenő életével, cselekedeteinek rövid ismertetésével indítsuk. Teljes neve Francois Eugène de Savoye-Carignan. Savoya Franciaország egyik tartománya a Francia- Alpokban a svájci határ mentén. Jenő herceg 1663 október 18.-án született. 1683-ban osztrák szolgálatba lépett, a Bécset ostromló török sereget elűző csapatok egyik főparancsnoka volt, majd részt vett Buda visszafoglalásában. Legfényesebb diadalait magyar földön aratta. Katonái „nemes lovag” -nak nevezték. Savoyai 1693-ban így nyilatkozott a magyar katonaságról: „Tapasztalatból tudom, hogy a magyarok bátorságára és mindig jó időben kimutatott merészségére biztosan lehet számítani.” Elsők között ismerte fel a magyar könnyűlovasság használhatóságát, és egyik szószólója volt a magyar huszárezredek felállításának a császári seregben. Számukra a magyar vezényleti nyelvet is engedélyezte, ebben semmi veszélyt nem látott a hadsereg egységére nézve. Nem értette, hogy miért él a kormányzatban állandó veszélyérzet és gyanakvás a magyarok iránt. A törökök kiűzésében anyagi és véráldozatot hozó hadvezéreket érdemeiknek megfelelően jutalmazni kellett. A királyi kegy Baranya földjét- két magyar arisztokrata kivételével- idegen kézre juttatta. Savoyai Jenő herceg, tábornagy a megye délkeleti, Dunával határos részén kapott 26 falut 1699 január 30.-i adománylevéllel. Később ebből alakult ki a bellyei uradalom. A herceg ugyancsak jutalmul kapta Pest megyében a Csepel szigetét. Ráckevén, ahogyan Belyén is, kastélyt építtetett. A bellyei kastélyban kápolna épült, amelyben eszéki ferences rendi szerzetesek miséztek. Magyarországi birtokain több faluban kálvinista vallású jobbágyok éltek. Dél- Baranyában, a Duna- Dráva szögben unitárius és görögkeleti vallásúak is akadtak. Savoyai- ellentétben a pécsi püspökkel- senkit sem tiltott el vallásának gyakorlásától. A pécsi püspök a szomszédos egyházi birtokon nem engedélyezte a nem

katolikusok vallásgyakorlatát. Savoyai aktív katona lévén, nagyon keveset tartózkodott baranyai birtokán. Az itteni ügyek intézését Bana János, az uradalom prefektusa, igazgatója végezte.

„A vallási viszály eddig még minden államot tönkretett” írja a herceg 1714-ben. Ebből kikövetkeztethető, hogy a szabad vallásgyakorlást az uradalom belső békéje érdekében engedélyezte. Savoyait nem az érzelmek irányították. Franciának érezte magát, aki hűséget esküdött a császárnak. Szintén az állam belső békéjének érdekében ellenezte a nép elnyomását. Meg volt győződve róla, hogy az európai nagyhatalmi állásért vívott harcok belső nyugalmat követelnek, és ez a nyugalom csak akkor valósítható meg, ha egyik nép, egyik egyház sem kap kiváltságokat a többi rovására. Baranyai birtokára német parasztokat telepített. Arra számított, hogy ezzel a határőrvidéken megbízható emberek állnak majd rendelkezésre, akik háború esetén a törökök ellen használhatók lesznek. Magyarország Savoyai Jenő hadvezéri zsenialitásának köszönhető, hogy 150 éves uralom után a törököket kiszorították az országból. Ezzel lehetővé vált a királyság korábbi területi egységének helyreállítása és az 1541-ben megakadt fejlődés újraindulása.

Savoyai Jenő 1736-ban halt meg, lovasszobra Budapesten a királyi vár Dunára néző bástyáján Magyarország hálóját fejezi ki a hadvezér és az államférfi iránt.

„...a magyar nemzetben megvan a legszebb tulajdonságok egyike, az, hogy nincs az az áldozat, amelyet a benne helyezett őszinteség iránti elismerésből önként fel nem ajánlana. „

Savoyai Jenő

Savoyai Jenő

Savoyai Jenő 1736-ban bekövetkezett halála után a birtokjog a kincstári kamarára szállt vissza, egészen 1780-ig. Erről az időszakról vajmi kevés információval rendelkezünk. A császári kamarabirtok bérbe adatott Lázár Lukács és Kiss Izsák nevű örményeknek, évi 62 000 forintért. A bérlőkről semmit sem tudunk. Valószínűsíthető, hogy Savoyaihoz hasonlóan ők sem tartózkodtak huzamosabb ideig az uradalomban, kapcsolataikat a jobbágyokkal intézőiken keresztül tartották. Néhány intéző neve fennmaradt az utókornak. Mitterpacher János 1737-től töltötte be ezt a tisztséget. Hercegszőlős, Lippó, Pélmonostor parasztjai vele egyezkedtek a fizetendő adóról. A fejenkénti adófizetésben állapodtak meg, az összeg 3 forintot jelentett. Az uradalom a területén élő szinte valamennyi nemzetiséggel megállapodott. A szerbek az árendát egy összegben fizették, amiből egy házra 3-5 forint jutott.

A horvátok betelepítése ekkor még javában folyt. A nagy létszámú (30-55 fő) településekkel az uradalom nem egyezett meg a robotnapokban, a munkát meghatározatlan számban kérte. A 20-30 fős falvaktól évi 4-8 nap robotot követelt. Az árendát egy összegben kérték, ami egy-egy háznak 3-6 forintos megterhelést jelentett. A németek fejenként fizették az árendát, egyformán 3 forintos összegben. Az uradalom területén csupán 8 magyar falu volt. Ezekben a falvakban egy-egy családra 5-6 forint adó jutott. A négy nemzetiséggel való, bizonyos fokig

eltérő bánásmód abban is megnyilvánult, hogy jogukat is eltérő módon szabályozták. A magyarok, szerbek és a horvátok örökös jobbágyok voltak, míg két német település szabad költözési joggal rendelkezett. Egy másik intéző- Hals Márton- 1750-től állt az uradalom szolgálatában. A robotmunka kötelezettséget heti egy napra emelte, az árendát fejenként kérte. Az összeg 3 forintra rúgott. Több faluban a népesség növekedése miatt az addigi összeget kevéssel emelte. A munkavégzéshez és a hazamenetelhez szükséges időt sehol sem számította be az elvégzett munkanapba. Két további intéző vezetéknevét ismerjük még: Lencz és Adamovics. Utóbbi 1754-ig dolgozott az uradalomban.

*

Mária Krisztina főhercegnő 1742 május 13.-1798 június 24.

Az uradalom második tulajdonosa, Sátoristye alapítója. Teljes nevén Habsburg- Lotaringiai Mária Krisztina. Ismert még, mint Ausztriai Mária Krisztina főhercegnő. Bécsben született, Mária Terézia császárné, osztrák uralkodó főhercegnő, magyar és cseh királynő és Lotaringiai Ferenc német római császár ötödik gyermekeként. (Mária Teréziáról most csak annyit, hogy már az uradalom megvásárlása előtt, 1772-1777 között építtette a Bellyétől Eszékig vezető töltést 4,4 km hosszúságban. A töltés a bellyei mocsáron keresztül vezetett és azokban az időkben nagyszerű alkotásnak minősült. A töltés alapja 20 méter széles, átlag 3,5 méter magas volt.) Mária Krisztina testvérei közül bátyja, József Benedek Ágost (1741-1790) II. József néven vált német római császárrá, magyar és cseh királlyá. A császári pár 16 gyermeke közül okvetlenül emlékezni kell Mária Antónia (1755-1793) főhercegnőre, mint történelmi szereplőre. Ő 1770-ben feleségül ment XVI. Lajos francia királyhoz. A francia forradalom során férjével együtt kivégezték. A 16 gyermek közül Mária Krisztina lett édesanyja számára a legkedvesebb, talán mert születésének napja egybeesett édesanyjával. Iskolai tanulmányait Bécsben végezte. Iskolatársai közül hamar kitűnt kiemelkedő intelligenciájával, művészi hajlamával, szívesen festegetett. Intelligenciája mellett makacsság és szeszélyesség is a természetéhez tartozott. Családon belül Miminek, Micinek becézték. Leendő sógornőjét személyesen még nem is ismerte amikor élénk levelezés kezdődött kettejük között, ami később egészen bensőséges, szoros kapcsolattá mélyült. A múltba tekintve nehéz megítélni a két nő kapcsolatának nevét és bizalmasságát. Történészek és akkori, korabeli krónikások szerint sógornőjének, Pármai Mária Izabella főhercegnőnek sokkal mélyebb kapcsolata volt Krisztinával, mint férjével, II. Józseffel. Leszbikus viszonyukra Mária Terézia egyik levele is utal. „... e rajongó kapcsolat valójában túllép azon a határon, amelyen belül egy ilyen rokonszenvennek meg kellene maradnia a mi felfogásunk szerint...” Krisztina sógornője 1763-ban meghalt. Mária Krisztina beleszeretett Lajos Jenő württembergi hercegbe, de világnézeti okokból nem engedték a házasságkötést. Krisztina ezután ismerkedett össze Albert Kázmér szász-tescheni herceggel, ki a császári hadseregben teljesített szolgálatot, lovassági tábournoki rangra jutott, és gyakran megfordult a bécsi udvarban. Egymásba szerettek, de Ferenc császár ellenezte házasságukat mert a fiatal Albert hercegnek kevés esélye mutatkozott a lengyel trón megöröklésére. Ferenc császár lányainak politikai, dinasztikus számítások alapján kerestek férjet. Ferenc császár 1765

augusztus havában váratlanul meghalt. Mária Krisztina kihasználva édesanyjának a helyzetből fakadó gyengeségét, elérte, hogy hozzámelessen Albert herceghez. Az esküvőt 1766 április 8.-án tartották az ausztriai Schlosshofban. A menyasszony hozományként kapta a Szilézia területén fekvő tescheni hercegséget. A párnak egyetlen leánygyermekét születt 1767 május 16.-án, de a csecsemő másnap meghalt. A további gyermekáldás elmaradt. Mária Krisztina rábeszélte férjét: fogadják örökbe unokaöccsét, Károly főherceget, az elhunyt Lipót császár egyik árván maradt fiát. 1765 és 1780 között Albert Kázmér herceg a Magyar Királyság osztrák helytartójaként Pozsonyban, az ország akkori fővárosában székelt. A pozsonyi várban laktak, a várat Mária Terézia másfél millió (akkori) forintért alakította át és rendeztette be részükre. A nyarakat Moson vármegyében, a féltoronyi kastélyban töltötték. Az 1780. évben történt a bellyei uradalom visszavásárlása az örmény bérlőktől, a császári kamarától. Előző könyveinkben már megírtuk: Mária Krisztina első teendői közé tartozott a kastély és a várudvar megépítése. Valószínűleg az uradalom akkori mezőgazdasági szakemberei felismerték az itteni kitűnő minőségű földekben rejlő lehetőségeket. Tudták, tudhatták, hogy ez a föld az itt letelepítendőknak megélhetést, az uradalom számára pedig jelentékeny bevételi forrást biztosít. Ezen körülmények, inspirálhatták Krisztina főhercegnőt, hogy elkezdje kiépíteni Sátoristyt, amit a későbbi években utódai az uradalom birtokosaiként sikeresen folytattak. A helyszín megválasztása nem lehetett volna tökéletesebb: a Nagynyárad- Majs- Buzoglica dombsor, valamint a kölkei, vizslaki mocsár, északon Lánycsók határolta terület, ahogyan a földvári csata török szemtanúja írta, a Paradicsomhoz hasonló „gyönyörű mező” szinte mértani középpontján épült fel a település. 1780-ban, Mária Terézia halála után II. József császár Albert Kázmér herceget nevezte ki Németalföld főkormányzójának, Mária Krisztinát pedig társkormányzóvá. Ekkor Brüsszelbe költöztek, majd 1789-ben a francia forradalmi háborúk fenyegetése elől menekülniük kellett Brüsszelből, ahová francia köztársasági csapatok vonultak be. 1793-ban véglegesen Bécsbe költöztek, Krisztina főhercegnő itt töltötte utolsó éveit. Pontos évszámot nem ismerünk, csak annyit tudunk, hogy halála előtti években megkapta a Csillagkeresztes hölgy- rend elnevezésű díjat. Ezt a díjat 1668-ban alapította III. Ferdinánd király özvegye, Eleonóra, ősnemes hölgyek részére, akik a hitélet és jótékonyág terén kitűnnek. Krisztina főhercegnő 1798 június 24.-én hastífuszos betegségben meghalt. A császári család temetkezőhelyén, a bécsi kapucinusok templomában, a család kriptájában temették el. Rajzait, kisebb festményeit, iskolás füzetét, gyerekkori hálóköntösét a schönbrunni kastélyban őrzik.

Úgy érzem, a főhercegnőről úgyis mint Sátoristye alapítójáról, méltó módon állítottunk maradandó emléket, mikor parkunkat róla neveztük el. Emlékköve a park bejáratánál található.

*

Mária Krisztina halála után az uradalom tulajdonlási jogát férje, Albert Kázmér szász- tescheni herceg örökölte. A herceg 1738-ban született. Krisztina főhercegnővel kötött házassága előtti évben, 1765-ben az uralkodónő kinevezte magyarországi helytartójává. Albert herceg fiatalabb korában a szabadkőművesség jegyeit mutatta. (Ez a mozgalom az emberek testvériségét, összetartozását hirdette vallásos, etikai alapon) 1766-ban a fiatal pár a felújított pozsonyi várba

költözött. Magatartásukkal valódi udvartartást varázsoltak maguk köré. Krisztina főhercegnő életében ezek voltak a legboldogabb évek. Pozsony volt az ország akkori fővárosa, Mária Terézia által felújított vára valódi székhely jellegűt biztosított a városnak. Albert herceg uradalommal kapcsolatos tevékenységéről keveset tudunk. Nevéhez fűződik a Karasica folyót környező mocsarak lecsapolása, Sátoristyén pedig néhány juhakolt építettek az ő ideje alatt. Albert herceg alapította a híres Albertina múzeumot Bécsben. A múzeumban a világ egyik leggazdagabb rajz és metszetgyűjteményét csodálhatják a látogatók. A herceg emlékiratait szintén Bécsben őrzik, talán ha egyszer elolvashatnánk...

*

Károly Lajos főherceg

1771-1847

Albert herceg Mária Krisztinával való házassága gyermektelen maradt, ezért örökbe fogadták a főhercegnő unokaöccsét, Károly Lajos főherceget. Albert herceg végrendeletében Károly Lajost bízta meg az uradalom vezetésével Albert 1822-ben meghalt. A birtok örökösének első dolga volt, hogy még ebben az évben megalapítsa a hitbizománnyt (az uradalom oszthatatlansága) Ez az évszám szerepel a parkban felállított és felújított emlékkeresztben. Az eredeti keresztet Frigyes főherceg állította 1922-ben, a százéves évforduló emlékére. Károly Lajos főherceg kiváló hadvezéri képességeiről volt ismert. Azon kevesek közé tartozott, kik elmondhatták magukról, hogy legyőzték Napóleont. 1809-ben újjászervezik Ausztria hadseregét, fővezérüknek kinevezik Károly herceget. A hadjárat első napjai az osztrákoknak kedveznek. A sereg bevonul Bajorországba és elűzi a bajor királyt, Napóleon szövetségeseit. Százegres osztrák sereg harcolt, amikor Napóleon veszi át a francia sereg vezérletét, és ez óvatosságra inti Károly főherceget, olyannyira, hogy a sereggel visszavonul. A halogató taktikát azonban nem lehetett a végtelenségig folytatni, 1809 május 21.-én Bécs mellett megütköztek. A csata helyszíne a főváros melletti két kis falucska: Aspern és Essling volt. A Károly főherceg vezetése alatt álló osztrák csapatok komoly veszteséget okoztak Napóleonnak. Rövid idő elteltével, július 5.-én került sor a két hadsereg közti második csatára. Az előző csata után Napóleon átkelt a Dunán és a Bécstől 18 km-re fekvő Wagram község térségében megsemmisítő vereséget mért az osztrák haderőre. A vereség után Károly főherceg visszatért a civil életbe és ezután a birtokaival foglalkozott. Folytatta elődje lecsapolási munkálatait a Karasica mocsarainál. 1843-ban 3000 pengő forintot adományozott az egyik dunamelléki átvágás ásásakor a munkásoknak. Sátoristyén tovább fejlesztette a juhtenyésztést, a későbbi Feketekapu területén ezekben az években építették a 6000 juh befogadására alkalmas hodályokat. „Legjelesebbek Károly főherceg legnemesb juhai a bellyei uradalomban.” írja egy 1845-ben kiadott kis könyvecske. Egy 1865-ös térkép Schäferei (pásztorokodás) szóval jelzi a feketekapui hodályokat. A főherceg hajtotta végre az akkori idők fásítási programját, az országutak és a földutak mellett többnyire gyümölcsfák sorjáltak az uradalom területén.

Idézzünk még néhány sort az imént említett könyvből: „Baranya népének főfoglalkozása a föld és a szőlőművelés. Az elsőben, valamint a mezei gazdaságnak minden ágában főhelyen Károly főherceg bellyei uradalma áll, mely igazán a leggyönyörűsebb angol kerthez hasonló. Jelenleg minden van, mi a gazdasághoz tartozik, és pedig a legjobb állapotban.”

Meg kell még jegyeznünk, hogy Károly Lajost uralkodási körökben túlzottan liberális szellemű embernek tartották...

*

Habsburg Albrecht

1817-1895

Károly Lajost idősebbik fia, Albrecht követte az uradalom tulajdonosaként. Az uradalom valamennyi birtokosa közül ő töltötte a legtöbb időt -48 évet- ebben a pozícióban. Apja liberális szellemiségével szemben Albrecht a család egyik legkonzervatívabb tagja volt. A katonai pályára lépő főherceg az 1848-49. évi szabadságharcot a híres Radetzky marsall seregében harcolta végig, majd különböző katonai posztok betöltése után 1851 és 1860 között Magyarországra került polgári és katonai kormányzónak. Legnagyobb katonai sikerét 1866-ban az olaszországi Custozza falunál érte el, megverte a Velencére támadó olasz hadsereget. A kiegyezés után (1867) lemondott a hadsereg főparancsnoki címéről s ezután a hadsereg főfelügyelőjeként tevékenykedett tovább. Birtokai- Bellye, Magyaróvár, Teschen- köszönhetően a kitűnően képzett mezőgazdasági szakembereknek, mintagazdaságoknak számítottak. Modern, jól felszerelt gazdaságok voltak ezek, ahol a mezőgazdasági termelést feldolgozóipar egészítette ki, tejüzemek, cukorgyárak, szeszfőzdék, stb. Ezenkívül Teschen vidékének bányái is a birtokhoz tartoztak. A birtokokon nemcsak a termelés szervezésével törődtek, hanem az ott dolgozók szociális problémáival is. Sátoristyén Albrecht főherceg évei alatt épültek fel a cselédlakások, a komlószárító, ököristálló, sertéstelep, sajtdoda, kukoricagórék, az egykori takarmánykamra, a gépműhely, a park és a parkban a régi kápolna.

*

Habsburg - Tescheni Frigyes

1856 június 4.- 1936 december 30.

Frigyes főherceg a csehországi Gross- Seelowitz városában született Károly Ferdinánd főherceg és Habsburg Lotharingiai Erzsébet Franciska második gyermekeként. A házaspár első gyermeke egyéves korában meghalt. Frigyes után még négy gyermek született a családban, Mária Krisztina, István, Jenő és Mária Eleonóra. Nagybátyjának, Albrecht főhercegnek nem lévén fiúgyermeke, Frigyes számított a trónörökösnek, az uradalom leendő birtokosának. Mint a család számos férfitagja, Frigyes is a katonai pályát választotta, ám ezt megelőzően a családi hagyománynak megfelelően egy kézműves szakmát is el kellett sajátítania. Frigyes az asztalos mesterséget tanulta meg. Ezenkívül, számítva az örökségre, bányászati, tejgazdasági és

művészeti tanulmányokat is folytatott. Katonai pályáját nagybátyja, az őt és öccseit adoptáló Albrecht irányította. Frigyes már fiatalon (15 évesen) tiszti rangot kapott: hadnagy lett a császári hadseregben. A seregben valamennyi fegyvernemmel megismerkedett. 24 évesen egy gyalogosezred parancsnoka, 1882-ben pedig már a tábornoki kar tagja vezérőrnagyi rangban. 1889-ben altábornagy, az ötödik hadtest parancsnoka, Pozsony székhellyel. Az I. világháború kitörésekor 1914 július 31.-én az uralkodó Frigyest nevezi ki az osztrák- magyar közös hadsereg főparancsnokává.

Részlet Frigyes főherceg hadiparancsából melyet az olasz fronton harcoló katonákhoz intézett:

„...haderőnket nyolcszorosan felülmúló olasz hadsereg tört határainkra. Gyors rohammal akarták az olasz fegyvereket hazánk szívébe vinni és a mi legázolásunkkal a világháborút az ő javukra eldönteni. Bátorságunk azonban mindenütt megállította az ellenséget...Jogosan bíztam védekezésünk erejében...Sokat tettünk, de még sok van hátra...Tudom és érzem, hogy vitézségek és kitarátások minden feladatot teljesíteni fog...Ne felejtsetek el azt a véráldozatot, amibe a háború került...Legbensőbb jókívánságaim követik lépteitek nyomát...

Frigyes Főherceg, tábornagy”

A főparancsnoki tisztségről 1917 február 11.-én leváltják a főherceget. Frigyes 1878-ban kötött házasságot a vesztfáliai eredetű Croy-Dülmen családból származó hercegnővel, Izabellával. A katolikus Croy család az Árpádháztól, IV. István magyar király egyik fiától eredeztette magát. A házasságból kilenc gyermek született. Első gyermekük 1879-ben született (Krisztina) ki az I. világháború kezdeti szakaszában vöröskeresztes nővéri szolgálatot teljesített. Őt követte még 7 kislány, sorrendben Anna, Henriette, Natália, Stefánia, Gabriella, Izabella és Alice, míg végül 1897 július 24.-én a nagyon várt kisfiú: Albrecht főherceg. Frigyes, fia születésének öröme építtette Albertkázmpuszta templomát. Ez a puszta az egykori magyaróvári birtok területén fekszik az osztrák határ közelében, mintegy nyolc kilométernyire a határ túloldalán lévő féltoronyi kastélytól. Katonái, cselédei szerették a főherceget. Frigyesnek némileg sikerült ellensúlyoznia a háborúban szenvedő katonák ellenszenvét a legfelsőbb hadvezetéssel szemben, míg cselédeitől- ha úgy adódott- elnézést is tudott kérni. Az I. világháború után a család elveszítette ausztriai és csehországi birtokait, csupán a magyaróvári és a bellyei csonka uradalom maradt számukra, utóbbi Sátorhely központtal. A háború után Frigyes nem volt hajlandó felesküdni az osztrák alkotmányra, családjával véglegesen Magyarországot választotta. Sátorhelyen gyakran megfordult, 80. születésnapját kis közösségünkben ünnepelte. (Az ünnepség programját előző könyvünkben ismertettük).

Frigyes a Monarchia leggazdagabb birtokosai közé számított, 121 000 hektárt örökölt, 47 000 hektárt maga vásárolt, ezenkívül igen értékes ingatlanokkal rendelkezett. A hatalom, a gazdagság kötelességekkel, lehetőségekkel és felelősséggel jár. Felelősséggel viseltetni a haza sorsa iránt, lehetőség szerint jó gazdálkodással minél több embernek nagyobb darab kenyeret adni, és kötelesség gyámolításra szoruló embertársaink iránt szeretetre, jótékonytságot tanúsítani. Az uralkodó dinasztiákkal egyenrangúnak elismert családból származó Izabella

hercegnő nem volt híján az uralkodói öntudatnak. Kortársai okosságát és akaraterejét, uralkodni vágyását emelik ki. A széles érdeklődési körű, politikai érzékkel és ambícióval megáldott Izabella a gazdasághoz, gazdálkodáshoz is értve, mondhatni, a háttérből irányította Frigyeset és az uradalmat. (Rosszakaratú vélemények szerint Frigyes papucskormányzat alatt élt.) Izabella Pozsony társadalmi életében is központi szerepet töltött be. A főhercegnő védnökséget vállalt a pozsonyi háziipari egyesület fölött, célja volt, hogy a „nép szegényebb rétegeit, főleg télen, munkával foglalkoztassa, és az értékesítést elősegítse.”

Az egyesület szervezésében 300 falusi lány és asszony dolgozott. Izabella ezenkívül védnöke volt a pozsonyi gyermekmenhelynek, később pedig az egész országra kiterjedő katolikus háziasszonyok szövetségének. Izabella nagykeresztese a meggyilkolt királyné emlékére alapított Erzsébet-rendnek, ő is csillagkeresztes hölgy, a spanyol Mária Lujza-rend tulajdonosa. Az 1890-es években a fényképezés szenvedélye meglehetősen széles főúri réteget érintett. Ennek a szenvedélynek hódolt nemis tehetségtelenül a főhercegasszony is. Izabella főhercegnő az elsők között csatlakozott a fotóamatőrök táborához. Jól értett a kamera kezeléséhez, ezt bizonyítják korabeli publikált képei. Tájképek, néprajzi vonatkozású felvételek, és persze családi fotók képezték az évtizedekkel később előkerült, mintegy 1400 darabból álló fényképgyűjteményt.

Összegezvén az eddig írtakat: a főhercegi család hatalmas magánvagyonnal rendelkezett és ezt a vagyont tiszta úton szerezték. Írásunk egy későbbi fejezetében látni fogjuk, hogy Frigyesék miképpen tettek eleget a gazdagsággal járó kötelezettségeknek, miképpen fordultak a legelesettebbek, a legszegényebbek felé. Nem véletlenül írták a főhercegnő haláláról kiadott gyászjelentésben: „Ne szűnjetek meg őt szeretni és érette imádkozni. Adjátok vissza szeretetben és imádságban őneki azt, amit életében szeretetet nektek oly bőven nyújtott.” Izabella főhercegnő 1856 február 27.-én született a belgiumi Dülmen városában és Budapesten halt meg 1931 szeptember 5.-én. Szeptember 16.-án Sátorhelyen külön Requiemet tartottak a lelki üdvéért. A szertartáson a csonka uradalom tisztviselői, valamint az izabellaföldi, vizslaki, sátorhelyi cselédség zsúfolásig megtöltötte a kápolnát. Frigyes öt évvel később, 1936 december 30.-án követte őt a sírba. Közös nyugvóhelyük a magyaróvári plébániatemplom kriptája. Az uradalom utolsó tulajdonosa az ifjabb Albrecht. Születését-1897- nagyon várták, nyolc lány után kilencedikként jött a világra, így sikerült biztosítani, hogy a birtok a családban maradjon. Albrecht is a katonai pályán kezdte: 1916-ban főhadnagyként teljesített frontszolgálatot. Nevelése egyébként magyar szellemben, magyar iskolában zajlott. Oklevelet a magyaróvári gazdasági akadémián szerzett. Albrecht rossz időpontban került az uradalom vezető pozíciójába, a vagyon nagy része a trianoni Magyarország határain kívülre került. Ezek visszaszerzésére csak a trianoni béke következményeinek felszámolása esetén nyílhatott volna esélye, ezért is csatlakozott az azonnali revíziót követelő szélsőséges irredenta csoportokhoz. Ezen csoportok szerveződését szétzilálta a frankhamisítási botrány. (1926) A történetek után Albrechtnek le kellett mondania „választott királyi” ambíciójáról is. 1921-ben Horthy hívei bíztatták Albrechtet és Izabella főhercegnőt: tartson igényt a magyar trónra. Ezt a Horthy családba történő beházasítással szerették volna megvalósítani, de nem számoltak a

realitásokkal. Magyarország az I. világháború vesztes állama volt, a nagyhatalmak nem szívesen láttak volna Habsburg sarjat a magyar trónon. Albrecht ezután háromszor nősült, második házasságából két kislány –Sarolta és Ildikó- született. 1941 áprilisában Magyarország Jugoszlávia elleni támadása reményt adott Albrechtnek birtokai visszaszerzésére, ami a Baranya- háromszög visszacsatolásával megvalósult. Sajnos ez az állapot rövid ideig tartott, 1944-45 ben a terület visszakerült a jugoszláv államhoz. Albrecht Dél- Amerikába emigrált, 1955-ben Buenos Airesben halt meg.

Földváról, még egyszer.

A Római domb

Az egyetemes történelem folyamán a Római Birodalom volt az egyetlen olyan államalakulat, amely a leghosszabb államhatárokkal rendelkezett. A hegyekben, folyópartokon, az afrikai sivatagban futó határvonalakat, a limest erődítmények láncolata tette megkerülhetetlenné. A határok mentén, egymástól látótávolságban kisebb- nagyobb megfigyelőtornyokat emeltek, és katonai táborokat építettek. Pannónia (Dunántúl) kedvező táji adottságai lehetővé tették, hogy a katonai táborok közvetlenül a Duna jobb partján haladó limes út mellett épüljenek. A 8-10 méter széles köves út áthaladt a táborokon és azokat összefűzve egységes vonalat alkotott. Pannónia provincia határvonala kb. 700 km hosszú volt. Ezt a vonalat 4 légió és 30 segédcsapat védte. Az utakat a katonaság építette, ezek az utak gyors, kényelmes mozgást biztosítottak a hadseregnek, megkönnyítette a postai szállításokat. A légiós táborokat castrumnak, a segédcsapatok kisebb táborait castellumnak, míg az őrtornyokat burgusnak nevezték. Ezek az őrtornyok kezdetben fából készültek, majd később kőből átépítették őket. Egy-egy őrtoronyban 4-5 katona látta el a szolgálatot. Feladatuk az őrtorony mellett húzódó út figyelése, őrzése volt. A mai Sátorhelytől 2,5 km-re délkeletre, az egykori Újistállótól 1400 méter távolságban, déli irányban, az egykori limes keleti oldalán egy római őrtorony állt. Az őrtorony pontos méreteit nem tudjuk, de más őrtornyokkal való összehasonlítás alapján kb. 10x10 méteres négyzet alaprajzú torony lehetett. Az őrtorony egy kb. 30 méter átmérőjű magasított dombon állt. Az őrtoronytól néhány méterre húzódott a Mursa (Eszék)- Aquincum (Buda) közötti hadiút. Ez a mai Mohácsot Eszékkel összekötő országút. Az őrtornyot egészen bizonyosan a rómaiak építették. Erre utalnak régészeti leletek és Kalt József, uradalmi intéző által a bellyei kastély régi irattárában talált jegyzet, mely szerint a burgus a rómaiak korában épült. A jegyzet szerint a domb átmérője 30 méter, míg a domb magassága 5 méter volt. A dombot gyűrű alakú sánc övezte. A Római Birodalom idején, a IV.-V. században a Duna a mai medrétől jócskán nyugatabbra folyt. A még régebbi korokban (pleisztocén, holocén) a Duna medervonala a Mohács-Szőlőhegy, Lánycsók, Nagynyárád, Majs, Buzoglica dombvonulat mentén haladt, így árvizek esetén a Sátorhely, Kölked, Vizslak, Udvar, Dályok, Izsép, Darázs alkotta terület szinte minden évben víz alá került. (a felsorolás senkit ne tévesszen meg, ezek a falvak akkor még természetesen nem léteztek.) a holocén korszak legkorábbi szakasza is 10-12000 év előttre tehető. Olyasmi is megtörtént, hogy a terület tartósabban, akár 10-25 évig víz alatt maradt. A

rómaiak Eszéken flottaállomást létesítettek. Az áruszállítás mellett személyforgalmat is bonyolítottak, persze a hajók nem közlekedtek naponta. Olykor hosszú heteket kellett várakozni egy-egy hajójárat érkezésére. Az utazni vágyók, de várakozni kényszerülők számára az őrtoronnyal szemben, a hadút jobboldalán egy épület állt rendelkezésre. A Duna balpartjára való átkelésnek és kikötőhelyének állomása volt a Római domb. (SIGNAL STATION) A hosszabb várakozási idő alatt elhaltakat a dombtól mintegy 500 méter távolságban húzódó vizslaki út mellett temették el. Az 1924. év októberi ásatásai során Gergely Endre az itt elhantoltak földi maradványait találta meg. Az első sírban 1 méter mélységben fejjel északnak fekvő csontvázat talált. A csontváz bal keze, ill. bal felsőcombcsontján széttöredező, rozsdás vasdarabokat, bronzcsatot, kék üveggárka darabját és egy római pénzdarabot találtak. A csontváz fölött a földben római téglák feküdtek egész, és törött állapotban. Mélyebbre ásva, fejjel nyugati irányban fekvő csontváza találtak a munkások. Ebben a sírban nem volt melléklet. A harmadik sírban fejjel keletnek fekvő, igen elkorhadott állapotú csontváz feküdt. Nyaka körül és bal arca mellett sok apró üvegyöngy feküdt. Összekulcsolt kezei között élükkel felfelé álló, szorosan egymás mellett fekvő 6 db római pénz volt. Egyik ujján két darab vékony és keskeny bronz karikagyűrű, jobb alsó karján kígyófejes bronz karperec. A pénzdarabokról megállapították, hogy Constantinus Magnus és Constantinus Junior császárok pénzei. A 4. sírban eléggé ép állapotú csontváz feküdt. Fejétől jobbra kis füles-talpas cserépbögre állt. Jobb válla fölött bronz fibula, mellén 2 db bronzpénz. A már említett „várakozási” épület alapfalainál szintén római pénzeket és római téglákat találtak.

Kedves Olvasóim minden bizonnyal már kikövetkeztették, hogy a Római domb megegyezik a későbbi Törökdombmal, de néhány gondolat erejéig maradjunk még a római korban. A hajózás, a vízi közlekedés mellett döntő szerep jutott a szárazföldi útvonalaknak. Baranyában a legfontosabb az Eszékről kiinduló, Vörösmarton, Kölkeden, Dunaszekcsőn, Várdombon, Ócsényen stb. áthaladó, a Duna és a limes vonalát követő, Budáig vezető kövesút, vagyis a római út volt. Ennek az útnak kölkedi leágazása Feketekaput érintve nyugati irányba haladt, majd Sátorhelyen keresztül északnak fordulva Lánycsók keleti oldala felé tartott. Sátorhelytől északra, az Osztás elnevezésű földterületen a múlt évszázad elején Brand Ede kutatásai során alapfalmaradványokat, edénytöredékeket talált. Az alapfalból római téglák kerültek elő. Ugyancsak római bolthajtásos téglákat találtak a Sátorhely- Majs közötti területen az ú.n. Borza könyöktől néhány méternyire. Az egykori Kölkedi csárda és Kölked közötti területet ma is Várdombnak ill. Várdomb dűlőnek nevezik. Egy 1858-ban készített térképen a csárdától keletre lévő terület a Vári rét, a csárda mellett a Szilas dűlő, utóbbi dűlő és a rét között Vár jelzés látható. A dűlő déli harmada a Hajlok dűlő, ami az erre folyó patak hajlatát jelzi. Az itt talált faragott téglák, kő és cserépdarabok, valamint római ezüst és rézpénzek jelezték, hogy ezen a helyen római erődítmény vagy római tábor, castellum állhatott. Valószínűleg ez volt a Mursa-Aquincum országútra vigyázó katonaság megerősített telepe. 1975 nyarán a Nemzeti Múzeum ásatást végeztetett ezen a helyen. A kutatási terület 80**60 méter volt, és itt találták meg a táborhely fő falának és sarokbástyájának nyomait. Kölked római kori neve Altinum. Egy ideig elvitatták ezt az elnevezést Mohács javára, de ma már tudjuk, hogy a rómaiak alatt Mohács nem létezett, a hadiút is mint említettük, Sátorhelyen, Lánycsokon keresztül haladt

Dunaszekcső (Lugio) irányába. Röpké kimutatást készítettünk a római kor azon eseményeiről, amelyek vidékünket is érintették. Krisztus után a 69. évben kezdték kiépíteni a Duna menti védvonalat (limes). Az építkezés a 79. évben befejeződik.

99.év

Traianus császár szemleútja a dunai limesen.

103-106. év

A Kelet-Dunántúl mint római tartomány, Pannónia inferior néven megszerveződik.

117-138. év

Hadrianus császár megalapítja Eszék (Mursa) városát, feltehetően a 124. évben. Ezt abból a tényből gondoljuk, hogy Hadrianus ebben az évben bejárta a limes útvonalát. Szemleútja során érintette Kölked települést.

202. év

Március, április, május hónapban Severus császár pannóniai körutat tett. Márciusban érkezett Eszékre, majd a limes vonalát követve Kölked, Dunaszekcső, stb falvakba. Az útvonalon végigjárták a tartomány katonai és polgári központjait. A nagyszabású látogatás előtt teljesen rendbe hozták Pannónia úthálózatát, felújították a katonai táborokat, városfalakat.

292-293. év

Diocletianus császár hosszabb ideig Dunaszekcsőn tartózkodik.

*

Úgy gondolom, a római korból minden, térségünkre vonatkozó jelentősebb eseményt összegyűjtöttünk, és közlésükkel Kedves Olvasóink ismereteit gyarapítottuk.

*

A Római Birodalom bukását követő népvándorlásokról, a longobárdokról, gepidákról, hunokról, avarokról, valamint a Fekete kapu közelében feltárt avarkori kisebb településről és a település temetőjéről második könyvünk 86. oldalán már írtunk. Ugyancsak papírra vetettük gondolatainkat a vidékünkön is végigsöprő tatárjárásról, de most lépünk vissza a tatárdúlás előtti évekre, konkrétan az 1223. esztendőre. Eddigi ismereteink szerint Földvárról az első írásos dokumentum 1334-ből származik egy pápai okirat formájában, viszont előző könyvünk időrendi útmutatójában egy mondattal már említettük az 1223. esztendőt. Mielőtt ismertetnénk ezen év fontos dokumentumát, vessünk egy pillantást Földvár (akkori nevén Ipolthlaka) korabeli környezetére, a szomszédos kisebb- nagyobb településekre. Az emberi közösségek kialakulásában a kezdetektől fogva jelentős szerepet játszott a folyók, patakok, az élővizek közelsége. A vizek halállománya táplálékot, a vízközeli rétek pedig kitűnő legeltetési

lehetőséget biztosítottak az állatok számára. Térségünket a Duna medrének és árterének keletebbre való áthelyeződése után három patak szelte át. A Borza patak két –majsi és nyárádi ága- valamint a Lajmér patak. A Lajmér eredési pontja Babarc határában van. Az idők folyamán a patak többször változtatta medrét. Ennek oka a meder hordalékkúpjának változásai és a földfelszín átalakulása, a patakmeder többszöri feltöltése volt. A patak kiindulási pontjától déli irányban folyt, majd Nyárad fölött egy kanyarulattal északkeleti irányt vett, majd Sátorhelytől északra délkeletre fordult, és Kölked fölött torkollott a Dunába. A Lajmér legalacsonyabb völgyeiben sekélyebb tavacskák is kialakultak, az egyik ilyen képződmény Sátorhelytől északra volt, és ennek közelében alakult ki a középkori Lajmér falu. A nyárádi Borza-ág Malom patak néven Versend térségéből eredt. Versend szomszéd falujától, Szajktól ugyancsak Malom patak néven eredő vízfolyás a 108-as magassági pontnál egyesült a versendi patakkal, és innét folyt tovább Nyárad északi oldalán a Lajmér patak mesterségesen kialakított észak-dél irányú csatornájába a majsi hídtól mintegy 600 méter távolságban. A majsi Borza-ág Sziebertpusztától ered, Töttöst megkerülve, szintén Malom patak névvel, Majs déli oldalán folyva, a mesterségesen kilakított Malomárokban folytatódva az egykori Borza major alatt csatlakozott a Lajmér patakhoz. Szándékosan írtam Lajmér patakot, mert akár Lajmér-Borza néven is szerepelhetne a térképeken, megőrizve az egykori település emlékét. A két patakot (Lajmér, Borza) az 1800-as évek közepén kötötték össze mesterséges csatornával, de csak a Borza neve maradt meg. Az összekötés után a Lajmér patak elválasztott ága, fokozatosan kiszáradt, medre feltöltődött. A területet beszántották, ma már talán a szakembereken, kutatókon kívül senki sem tudja, hogy ilyen nevű patak is létezett. Oldalakat írhatnánk még a terület vízrajzáról, tektonikájáról, a süllyedékterületekről, de írásunknak nem ez a célja.

Térjünk rá Földvár (Ipolthlaka) település XIII-XIV. századbeli környezetének rövid ismertetésére. Szeretnénk, ha Kedves Olvasóink a térség s ezen belül Földvár (Ipolthlaka) régmúltját is megismernék.

A szomszédos Majs, Nyárad és Kölked történetét külön könyvben lehetne megörökíteni, erre most nem vállalkozhatunk, de ez nem jelenti azt, hogy néhány dolgot, eseményt ne ismertetnénk velük kapcsolatban, hiszen ezen települések szintén az uradalomhoz tartoztak. A XI. század magánbirtokosai közül Radó nádor 1057-ben két faluját (Kölked, Szentmihály) a pécsi apátságra hagyományozta. 1057-ben Kölkeden szolgák mellett halászok, szénagyűjtők, szántók éltek. Akkoriban a szántást végző embert nevezték szántónak és nem a termőföldet. A pécsváradi apátság alapítólevele szerint I. István király 41 baranyai faluban 1107 háznépet adott az apátságnak. Eszerint egy falura átlagosan – egy háznépet átlagban 5 főnek számítva – az átlagos falunagyság 135 lélek. 1057-ben Kölked lakossága 14 háznép, kb 70 fő volt. A szájhagyomány szerint Kölked már a honfoglalástól kezdve ősi magyar halászfalu, hét ház állott a Templom-dombon. A templom és a közvetlen környéke kissé magasabb fekvéséről kapta nevét. Régi, XII-XIII. századi okmányokon a falu Kulkedy néven szerepel. A néphagyomány szerint valamikor régen a gyerekek a Duna holtágára jártak fürödni. Szüleik féltették, gyakran keresték őket, majd így nyugtatták egymást: „Ott van a te kőked (kölked) is!” Így alakult ki a település mai neve.

Nagynyárád esetleges római kori létezéséről nem tudunk. Sem írásos dokumentum, sem régészeti lelet nem tanúsítja akkori létezését. Amit viszont biztosan írhatunk: A település első királyunk idején királyi birtok volt. I. László király 1093-ban a bátai bencés apátságnak adományozta a falut, de a falu később visszaszállt a királyi házra. II. Endre király 1235-ben a pécsi püspökségnek adta Nyárádot. A falu akkori neve Narad volt. A különféle szolgáltatásokra kötelezett királyi népek közül kenyérrel vagy liszttel adózó udvarnokok, tárnokok, madarászok is éltek a faluban. Az 1332-1335 közötti pápai tizedlajstromban Nyárád önálló plébániaként szerepel, a három év alatt 41 dénár pápai tizedadót fizetett.

Balak

Nagynyárádtól délre, Majstól kissé nyugatra fekvő, néhány házból álló település. Feltehetőleg a tatárjárás idején elpusztult, mert utána semmilyen határleírás nem tesz róla említést.

Bátya

A Majs- Nagynyárád között húzódó dombvonulat nyugati oldalán fekvő egykori település. Bátyai Miklós nemesember birtokához tartozott a kb. 40-50 főt számláló falu a török megszállás alatt a falu elnéptelenedett, majd sorsa a megsemmisülés lett. Emlékét az alsó és felső Batyin nevű dűlő őrzi Majs határában. Mária Krisztina főhercegnő vételi szerződésében alsó és felső Battyu néven szerepel.

Esztyn

Nagynyárád tatárjárás előtti határleírásában szereplő falu, Majstól délnyugatra, a tatárdúlást szerencsésen átvészelte. Az 1554. évi török defterben Ösztén néven 10 lakóházzal szerepel. Az 1564. évben a falu évi 85 pint mustadót fizetett be a török kincstárba. A török idők alatt az 1570. évre a falu nyolc új házzal gyarapodott. A 18 ház után évi 1080 akcse adót fizettek. A 18 családfő neveit olvasva (Varga, Somogyi, Gőczi, Tóth, Nagy, Turi, Szakál, Győrfi, Molnár, Turi György, Tóth Imre) színmagyar falu volt. A település későbbi sorsáról csupán kérdőjeleink vannak. Mikor és hogyan szűnt meg, netán a Zrínyi által felégetett falvak sorába tartozott, nem tudjuk.

Hermány

Petri de Hermani köznemes nevéből eredeztethető, a szekszárdi apátság tulajdonában lévő falu. Pontos helyét, lakóinak számát nem ismerjük. Győrffy György történészünk szerint Dályok és Kölked között, a mai Udvar község helyén lehetett. Földvár birtok 1331-es évben történő kettéosztásakor felbukkan a Hermány név, de mint erdő. „Silvam Herman vocatam” azaz Hermány nevű erdő. Erről bővebben a Földvárról írott részben.

Káváskút

1332. évbéli határleírás völgyként említi Nagynyárádtól északra, de falu is lehetett, nem tudjuk bizonyosan.

Korpád

Az 1941-ben készített katonai térkép Nagynyárádtól északra, Körtvélyes erdeje mellett jelöli a pusztát. A régmúltban kisebb település lehetett.

Kerekegyháza

A tatárjárás a megye területén számottevő pusztítást végzett. Leginkább a megye keleti sávja, a hadi út környéke pusztult el, a tatár sereg itt vonult ki az országból. Ekkor vált lakatlanná a Borza patak melletti, Nagynyárad és Lajmérpuszta között fekvő Kerekegyháza. Újbóli betelepítésére a XIII.-XIV. század fordulóján került sor a betelepítés Becsei Imre és Töttös nevű fia nevéhez fűződik. A kis falu a török uralom alatt végleg elpusztult.

Körtvélyes

Megyénk területének nagy része királyi birtok volt, és ebből jelentékeny hányad került királyi alapítású egyházak kezére. Ezen a módon jutott a bihar-várad püspökség tulajdonába a XI. század második felére Körtvélyes. Egy 1093-ban keltezett adománylevelél írja le a puszta határait. Eszerint Nyárad északkeleti végén induló határvonal kelet felé haladva eljut oda, ahol két vízfolyás (Lajmér patak és egy kisebb mellékág) találkozik. Kelet felé előbb egy erdő, majd egy hármashatár következik. Itt található az apátság birtoka, maga a falu (Körtvélyes) harmadik oldalról Nyárad területe. Körtvélyes falu a török defter 1570-71. évi lajstromában 6 házzal szerepel. Családfők: Nemes Ferenc, Szálos Ferenc, Molnár Bálint, Patak János, Gál Demeter, Gál Gergely. A következő, 1583-84. évi defterben Körtvélyes falu már nincs feltüntetve.

Lak

Lak puszta a szekszárdi apátság birtokát képező Ipolthlaka vagy Földvár tartozéka volt, Földvártól északra a Duna partján. A király 1318-ban Becsei Imrének adta a területet, ahová Becsei Egyed falut telepített. Ettől kezdve a neve Újfalú lett. Ez sértette a pécsi püspök érdekeit, ki a szomszédos Kölked birtokosa volt. A püspök 1327-ben kiközösítette Becsei Egyedet és kölkedi szolgálóival, jobbágyaival megtámadta Újfalut. A püspök emberei Egyed jobbágyait elűzték, többeket megsebesítettek, a gabonát elhordták, a vízimalom köteleit elvágva a malmot elúszatták. A földvári pap tiltakozása ellenére a halas tavakat lehalászták, 100 szekér szénát elvittek a birtokról. A háborúskodás évekig elhúzódott, végül 1330-ban a Becseieket visszaiktatták a laki birtokba. Lak pusztát a későbbi korok kutatói sokáig tévesen azonosították Főherceglakkal, holott a kettőnek semmi köze egymáshoz. Az egykor Vizslak nevében is ott szerepel a „lak” szó, de Vizslak is jóval keletebbre épült fel Laktól, tehát Vizslak sem volt utódtelepülése Laknak. Lak a török uralom idején jutott az elnéptelenedés majd a pusztulás sorsára.

Lajmér

Lajmérpusztáról második helytörténeti könyvünk 73-74. oldalán írtunk, szeretnénk néhány új és pontosított adattal kiegészíteni a puszta történetét. A puszta Lajméri nevű nemesek birtoka.

1274-ben Lajméri Lőrinc, Tamás és Vince fiának Jánosnak 26 hold földet a kerekegyházi gyalogút mellett, ebből 10 hold termékeny és jól trágyázott. Eladnak továbbá 1 házhelyet. 1279-ben a vásárló már Both fia János néven szerepel, az eladók beleegyezésével tovább adja ugyanezt a telket szerűvel együtt. 1281-ben 11 ezüst forintért adják el Kemyn fia Éliás ispánnak és fiainak öröklött lajméri földjük részét telkekkel és szántóföldekkel együtt, melyek 4 ekeföldet tesznek ki. (1 eke föld annyit jelent, hogy egy nap alatt egy ekével mennyi földet tudnak felszántani) Továbbá eladják a lajméri Szent Kereszt egyház (Ecclesia S. Crucis) felét melyet Éliásék építettek saját költségükön. Ezt a templomot találta meg ásatásai során 1959-ben Papp László régész. 1298-ban Lajméri István, rokonsága egyetértésével eladta 60 hold földjét a kerttel és a szerűvel együtt. 1322-ben Lajméri János 20 márkáért 2 ekényi földet értékesít Becsei Imrének, Földvár birtokosának.

Majsa

Földvár nyugati szomszédja, a mai Majs. A XIII. század végén a Héder nemzetség birtoka. A falu két birtoktestből állott, Kismajsa és Nagymajsa néven. Utóbbi Becsei Töttös kezén volt, míg Kismajsát nemesek birtokolták. A falu papja az 1332-1335 közötti években összesen 421 báni dénár pápai tizedet fizetett.

Bellye

Méltatlan lenne, ha az egykori uradalom névadó községéről nem közölnénk dokumentumokat szintén a régmúltból. Bellye, sok környékbeli településhez hasonlóan, már a római korban lakott helység volt. A római hadseregek mindig itt vonultak át, itt volt átkelésük a Dráván és annak mocsarain. A római uralom emléke a 1,5 méter magas, kőből készült oszlop, melyet 1784-ben ástak ki a bellyei mocsárból CLXI, azaz Krisztus utáni 161. évben készült, Verus Maximus császár nevével ellátott kőemlék. Magyar okiratban a 1212. évben íródott először Bellye neve, mint Kopács falu szomszédja. A határjárási okmány szerint Balázs és Soma fiai birtokolják a falut. 1324-ben a bellyei nemesek megosztóznak Bellyén birtokolt szántóföldjeiken és a szomszéd Csanfalván. Gergely és Jánosék átadják Miklósnak egy udvarhelyüket (fundum curie), Miklós viszont átad nekik egy 64*16 öl nagyságú udvarhelyet, továbbá az egyház kegyuraságát és a bellyei erdő harmadát. 1339-ben bellyei nemesek panaszozzák, hogy a járókelők és a kereskedők áradás idején földjeiken átmenve mennek Eszékre, sok kárt okozva, ezért a baranyai ispán elrendeli, hogy az eszéki rév vámja fele-fele arányban illesse a révet és a bellyei nemeseket. Helynévként szerepel még egy másik okiratban Háromhíd és Kilencshíd. Nem tudjuk, hogy ez két kisebb falu lehetett-e Bellyétől délre, vagy csak két hidat jelöl-e a Kerecse nevű folyón? Bellye egyházának papja 1333-ban és 1334-ben 15-15, míg 1335-ben 3 báni dénár pápai tizedet fizet.

Földvár

Földvárról a mai napig úgy tartottuk, hogy a falu legrégebbi dokumentuma 1334-ből származik. Tévedtünk, 111 évvel korábbi, tehát 1223-ból származó okirat is létezik. Baranya megye területén a korabeli (XI.-XIII. század) adatokból 14 régi vár, földvár megléte mutatható ki: Pécs,

Pécsvárad, Belvárd, Nógrád, Doboka, Szekcső, két Földvár, Baranyavár, két Geréc, két Geredistye és Váty. Nógrád ma már nem létező település, a maga idejében Himesházától nyugatra feküdt. Doboka a mai Görcsöndoboka. Geréc közül az egyik a mai Gerécpusztával azonosítható, a másik a Dráván túlra esik. Geredistyét nem tudjuk beazonosítani, talán a mai Gordisa lehetett. Váty Pécstől nyugatra Nagyváty néven található. A két Földvár közül az egyik a Duna bal partján volt, a másik Földvár pedig jelen fejezetünk tárgya. A honfoglalás idején az Árpádok birtokba vették Pécsen kívül a többi földvárat, és melléjük a fejedelmi kíséret saját és más törzsbeli elemeit telepítették. Ipolthlaka(Földvár) falu Thabor fia Gergely birtoka volt, de mivel Gergely a szekszárdi apátság épületéből nagyon értékes kincseket rabolt, ezért II. Endre kárpótlásként 4 felszabadított szolgálóval és 30 jobbágytelekkel a falut a szekszárdi apátságnak adta az 1223. évben. Íme a dokumentum: 1223 IPOLTHLOKA CUM 30

MANS-BUS LIBERTINORUM ET 4 SERVORUM. Ipolthlakán 1223-ban összesen 38 háznép, egy lakóházhoz átlagban 5 főt számítva, 190 lélek élt. A maga idejében tekintélyes nagyságúnak mondható falu a tatárjárás alatt elnéptelenedett. A tatárok kivonulása után a falu birtoklását Becsei Imre kapta. Fiával kezdték meg az elnéptelenedett falvak benépesítését. Károly Róbert király 1318-ban véglegesen a Földvár nevet adta a falunak. 1327-ben a határbejárás során rögzítették a birtok határait, miszerint FELDWAR VOCATAM PERTINENTEM IUXTA DANOBIVM SAC CAPELLE DE FELDWAR, azaz Földvár nevű birtok és Földvár nevű szentelt hely a Duna mellett terjeszkedik. A birtok nyugati határa a Borza patak és a már említett Kis és Nagymajsa volt. „VALLEM BARZA VOCATAM... NOB-BUS DE KYS MOYSA...IPSORUM NOGHMOYSA...” Továbbra is kérdőjelként tornyosul eléink Földvár falu földrajzi helye, pedig látszólag nagyon egyszerű a kérdés. Amennyiben földrajzilag pontos Földvár birtok határleírása- és miért ne lenne az- valamint a Hermány nevű erdő déli irányú fekvése, akkor Földvár falu helye a mai Udvar községtől valamelyest északkeletre lehetett. Legújabb kutatók az udvari temető helyére teszik a földvári kápolnát, és szerintük a temetőbe vezető út volt Földvár főutcája. Ha ez így volt, akkor Földvár falu hogyan kerülhetett a birtok határain kívülre? Földvár plébániájáról 2 adatot találtunk. 1333-ban 10, míg az 1335.évben szintén 10 báni dénár pápai tizedadót fizetett.

Puszták csillaga

Következő fejezetünkben felelevenítjük az uradalomban és Sátoristyén, Sátorhelyen történt jelentősebb, érdekesebb eseményeket az 1890. évtől kezdődően, az 1944-es évvel bezárólag. Munkánkhoz jelentős segítséget nyújtottak a mohácsi Kanizsay Dorottya múzeum munkatársai. Köszönjük.

Valamennyi értesülésünket a Mohács és Vidéke, egykori hetilap híreiből merítettük.

1890 február 9.

Vármegyénk 359 községéből 321 helységben iskola van. Ebből 37 községben a szomszéd községgel egyesülve van az iskoláztatás. Vidékünkön Frigyesföldön, Főherceglakon, Lipovicán, Sátoristyén, Braidaföldön és Izabellaföldön van iskola. Óvoda Főherceglakon működik. Az

iskolákban magyar, német és szerb-horvát nyelven folyik az oktatás. Tanköteles gyermekeink 98,19%-a jár iskolába.

július 7.

Ismeretlen ok miatt kigyulladt egy szalmával megrakott lovaskocsi Feketekapunál. A kocsin ülő Engeszer Ágoston és 12 éves lánya le tudott ugrani a kocsiról és a lovat gyorsan kifogták.

augusztus 17.

Ferenc József születésnapján hálaadó istentiszteletet tartottak kápolnánkban.

szeptember 21.

Izabella főhercegnő látogatást tett Sátoristyén. Megtekintette a tejcsarnokot, az iskolát és a tehenészetet. A látottakkal kapcsolatban kifejezte elégedettségét.

1891. január 2.

A január 1.-i népszámlálás adatai alapján Sátoristyén 755 fő él. Megoszlásuk 371 nő és 384 férfi. Az ezt megelőző 1880-as népszámláláskor 632 volt a lélekszám, tehát 10 év alatt az elhalálozásokat, elköltözéseket és beköltözéseket is figyelembe véve 123 fő volt a gyarapodás.

1892 május 1.

Albrecht főherceg magyarországi útja során Sátoristyére látogatott. Következő állomása a szemleútnán Főherceglak volt, ahol katonai zenekarral fogadták.

június 8.

„Éltesse a Mindenható Ő Felségét I. Ferenc József apostoli királyunkat, Ő Felségét Erzsébet királyasszonyunkat.” Ez a köszöntés hangzott el kápolnánkban Ferenc József magyar királyá koronázásának 25. évfordulóján.

július 24.

Albrecht főherceg 3000 forintos alapítványt ajánlott fel a vármegyei árvaházban egy gyermek részére.

augusztus 1.

Egy francia amatőr kerékpáros európai túrája során Sátoristyére is ellátogatott.

1893 május 7.

Dályok -Izsép közti műút építése közben Izsép közelében embercsontokat találtak. Az 1526. évi csata helyszíne nem itt volt., de kisebb összecsapások ezen a környéken is lehettek.

május 15.

Majson Óvoda nyílik.

szeptember 22.

Vilmos német császár, Albert szász király és Lipót bajor herceg vadászatra érkeztek az uradalomba. Szállásaikat Sátoristyre, Főherceglakra tervezték, de mivel népes kíséretük nem fért volna el a két szálláshelyen, ezért a koronás fők lakosztályát a Dunán horgonyzó Hattyú, Fecske és Orient nevű hajókon rendezték be. Az uralkodók öt napot töltöttek a környéken. A német császár Izabellaföldön szentmisén vett részt. Az iskolában rögtönzött imaházat rendeztek be, ízléses díszítéssel. A szertartást Haffner magyarbólyi lelkész végezte. A vendégeket Filip Ferenc izabellaföldi felügyelő kalauzolta végig a gazdaságon. Vilmos császár Rampelt Frigyes uradalmi főigazgatónak a II. osztályú porosz koronarendet adományozta.

szeptember 18.

Ferenc Ferdinánd trónörökös tett látogatást Főherceglakon.

október 16.

Nemegyey Ákos, sátoristyei tisztartót kinevezik az uradalom jószágigazgatójának.

1893 február 5.

A Pécsi Királyi Pénzügyi Igazgatóság italmérési engedélyt ad a vendéglátó egységeknek.

február 12.

Kisszékely Andor, mohácsi római katolikus tanító felhívására a tanítók béremelési mozgalmat indítanak. A tanítók fizetése 1868 óta 300 forint, szeretnék elérni a 600 forintos bért. A megyében ebben a tanévben 53 498 tanköteles gyermek közül 51 719 járt iskolába. A tanerő létszáma ekkor 500 okleveles tanító mellett 92 segédtanítóból állt.

április 8.

Kisebb földrengés Sátoristyén.

1894 január hó

A tanítók 50 Ft segélyt kapnak. Megkezdik az uradalom telefonhálózatának kiépítését, főherceglaki központtal. Sátoristye, Izabellaföld, Braidaföld, Villány, Lippó az első bekapcsolódó települések, de kiépítik az erdei és a gátrendszer melletti, dunai, bédai őrházak hálózatát is. A munkálatok költsége kb. 17-18000 forint.

március 15.

Kápolnánkban könyörgő szentmisét tartanak a nagybeteg Kossuth Lajosért.

június 10.

Vilmos császár a 4. osztályú porosz királyi sasrend kitüntetését adja Dunst Károly és Ruzsovics József főerdészeknek, valamint Pfenningberger József sátoristyei erdésznek.

szeptember hó

Az uradalomban gyenge a kukoricatermés. Izabella főhercegnő megtekinti a gazdaságot, majd látogatást tesz iskolánkban, elbeszélget a tanulókkal. A gyermekek szeretettel és lelkesedéssel veszik körül a főhercegnőt.

1895 február 18.

Az uradalom tulajdonosának, Albrecht főhercegnek halála. Kápolnánkban requiemet tartanak az elhunyt lelki üdvéért. Az uradalmat Frigyes főherceg örökli.

június 25.

Spiegel Erzsébet, sátoristyei széntoló asszony a mohácsi hajókikötőnél munka közben szívroham következtében a Dunába esett, már csak holttestét tudták kifogni a vízből.

szeptember 24.

Frigyes főherceg- a kor szokásainak megfelelően- ezen a napon tette bemutatkozó körútját az öröklött uradalomban. Mohácsra hajóval érkeztek, majd a kölkedi csárda érintésével jutottak el Sátoristyre, ahol diadalívvvel, az iskolás fiúk és hófehérbe öltözött leánykák sorfalával fogadták. Frigyes lovassági tábornoki egyenruháját, a főhercegnő pedig szürke selyemruháját viselte. Négy kislányuk- Krisztina, Anna, Henriette és Natalia- fehér pike ruhában, zöld szalagos övvel, fejükön fehér kalappal érkeztek. Horváth Gyula, majszi körjegyző üdvözlő beszéde után a hercegisasszonyok a diákokkal ismerkedtek, közös éneklésre is sor került, a főherceg és Izabella pedig a cselédekkel váltottak néhány szót. Izabellaföldön is diadalív várta a főhercegi családot. Rövid ünnepség után megtekintették az izabellai gazdaságot és az iskolát, majd a halászlé elfogyasztása után Főherceglakra mentek. Itt Frigyes főherceg 50 forint jutalommal, valamint gyémánttal és arannyal kirakott melltűvel tüntette ki Schippert János főherceglaki postamestert. Főherceglakon az összes lakót megvendégelték.

szeptember 30.

A főhercegi család Mohács szegényeinek 200 forint, a Jótékonyági Nőegyletnek 100 forint és a tűzoltóknak 100 forint és a Hadastyán Egyesületnek 50 forint segélyt adományozott.

december 24.

Karácsony estéjén 107 gyermek gyűlt össze a sátoristyei iskola egyik tantermében. Kalt József tisztartó és felesége jelenlétében Szabó Gandenc ferencrendi zárdatag tartott ünnepi beszédet. Vacsora után Linder Alajos kántortanító betanított énekeit adták elő a gyermekek. Egy kislány megköszönte a gondoskodást a főhercegi családnak, külön a Fenséges Asszonynak. A gyermekek meleg téli ruhákat, mézesbábót, cukorkákat, süteményeket, déligyümölcsöket kaptak az ajándékcsomagokban. A szülők is hálával fogadták a gyermekeikről való gondoskodást.

1896 július 5.

Sátoristyei tehenészetben egy borjú 2 fejjel született.

augusztus 9.

Július 30.-án Pécssett egy lőporraktárban robbanás történt. A robbanás következtében heten életüket veszítették. A sebesültek részére Frigyes főherceg utasítására 500 forint segélyt utaltak át az uradalom pénztárából.

augusztus 11.

A Bellyei Körjegyzőség 32 forint 37 krajcárt, a Majsi Körjegyzőség 17 forint 10 krajcárt utalt át a Mohácson felállítandó II. Lajos emlékmű költségeire. Ugyanezen költségekhez Volk Ádám és Bach Kristóf majsi lakosok 1-1 forinttal, Koch Ede bellyei plébános 50 krajcárral járult hozzá.

szeptember 1.

Lósorozás Sátoristyén. A katonaságnak ősidőktől fogva szüksége volt lovakra. A derék állatok mindenkor jó szolgálatot tettek a hadseregnek. Sorozáskor a bizottság szigorú kritériumok alapján vizsgálta a lovakat. Az előírások szerint 158-166 cm magas, jó csontozatú, 4-8 éves, jó mozgású, erős és szép, nem túl élénk, nyugodt idegzetű lovak feleltek meg a kívánalmaknak. Az uradalom lóállománya ekkor kereken 400 ló volt, ebből Sátoristyén 92 darabot tartottak. A 92 lóból 25 katonai szolgálatra alkalmasnak bizonyult. A legtöbb ló a huszársághoz került, de a tüzérség is igénybe vette őket (lóvontatású lövegek), málhahordásra, járőrszolgálatra, és még sok egyéb dologra alkalmazták a lovakat. Külön könyvet lehetne írni a csendőrlovakról, sportlovakról, bányalovakról, stb, de erre most időkeretünk nincs. Kevesen tudják, hogy létezik egy olyan szobor, amely az I. világháborúban elpusztult magyar katonalovaknak állít emléket. Az alkotás Komáromban található.

október 18.

A király a Ferenc József- rend lovagkeresztjét adományozza Nemegyei Ákos, egykori sátoristyei tiszttartónak.

1897 május 29.

Kiskőszegen gátszakadás következtében 40 ház megrongálódott, sok család teljesen tönkrement. Az uradalom a családok segítségére siet, teljesen felújítja a lakhatatlanná vált épületeket.

november 29.

Izabella főhercegnő 50 forint segélyt ad a mohácsi zárdatemplomnak.

1898 január 9.

Oberst Lajos tanító kezdeményezésére a sátoristyei iskoláslányok Nagynyáradon előadják a Lourdesi pásztorlányok című színdarabot. A szereplők neveit sajnos nem ismerjük.

március 15.

Az 1848-as szabadságharc 50. évfordulóján az iskolában ünnepséget tartottak. Oberst tanító úr ünnepi beszéde után szavalatok, énekek hangzottak el.

március 23.

Pozsonyban agyhártyagyulladás betegségben meghalt Izabella főhercegnő lánya, Natália. A betegség 1 hét alatt legyűrte a kislányt, mindössze 14 évet élt. Bécsben temették.

1898 május 20.

A sátoristyei határban dió nagyságú jégverés ritkította meg a termést.

május 27.

Frigyes főherceg 40 000 forint vételáron megvásárolja Szepes vármegyében István-hutabányatelepet, kohójával együtt.

október 9.

Mária Krisztina főhercegnő, Frigyes leánya, fehér miseruhát ajándékoz a baranyavári templomnak. Majs és Nagynyárad körjegyzősége 10-10 forintot adományoz a meggyilkolt Erzsébet királynő felállítandó szobrához.

december 25.

Karácsony első napján Izabella főhercegnő személyesen adta át a sátoristyei gyermekek ajándékait az iskolában. „Szívből kívánjuk, hogy minél több ily jószívű tisztviselője legyen a főhercegi uradalomnak.” - írja a Mohács és Vidéke hetilap.

1899 július 2.

Linder Alajos, sátoristyei elemi néptanító 45 évnyi szolgálat után nyugdíjba vonul.

november 19.

Iskolánkban Erzsébet emlékünnepet, kápolnánkban pedig gyászmisét tartottak a királynő emlékére.

december 31.

Az ezredforduló alkalmából szentmise bemutatása kápolnánkban.

1900 február 11.

Radics György, sátoristyei gazdasági cseléd 65 évesen nyugdíjba vonult. Egyetlen munkahelyén 47 évet töltött el. Ezen alkalmából Darányi Ignác földművelésügyi miniszter 100 korona pénzzutalommal és dicsérő oklevéllel ismerte el életútját.

július 15.

A Királyi Tanfelügyelő jelentése szerint Izabellaföldön az iskola mintaszerű állapotban van. Wéber József tanító kitűnő munkát végez.

augusztus 12.

Az uradalom dolgozói hetente kapták bérüket. A mai napon Meschnigg József sátoristyei gazdasági felügyelő Főherceglakról 800 korona készpénzt hozott a sátoristyei munkások kifizetésére. A buzoglicai erdőt elhagyva egy bekormozott arcú férfi ugrott a lovaskocsi elé, és kétcsövű puskával fenyegetőzve a pénzt követelte. Az intéző és kocsisa-fegyverük nem lévén-

nem tudtak mit tenni, átadták a kis pénzeszsákokat, a rabló a zsákkal együtt eltűnt a kukoricásban. A rabló tudhatta, hogy a pénzt minden pénteken viszik Sátoristyre.

1901 január 6.

A népszámlálás közzétett adatai szerint 717 fő lakik Sátoristyén. Ez 38 fős csökkenést mutat a tíz évvel korábbi lélekszámhoz képest.

április 14.

A mezőrendőri törvény értelmében a következő madarak kerülnek védelem alá: bagoly, barázdabillegető, búbos banka, pacsirta, stiglic, csíz, csóka, cinege, fecske, fülemüle, kuvik, harkály, kakukk, kenderike, lile, pacsirta, pinty, rigó, sármány, sordély, szalakóta, tengelic, vörösbegy. Mindezeket azért soroljuk fel, hogy fiatalabb olvasóink is tudják: ezek a madarak valaha Sátoristyén és a környező erdősávokban is léteztek.

június 16.

Potiorek tábornok, hadseregparancsnok meglátogatta a földvári csatateret.

október 27.

A pesti Royal szállóban rendezett vadászati kiállításon a bellyei uradalom vadásztrófeái 2. helyezést érnek el.

december 1.

Frigyes főherceg 2500 korona befizetésével az Országos Munkás és Cselédpénztár alapító tagjai közé lépett.

1902 február 23.

Kápolnánkban XIII. Leó pápa 25 éves jubileumán hálaadó szentmisét tartanak.

március 9.

Tisztújítás Nagynyáradon, községi bírónak Endresz Jánost, helyettesévé Greif Jánost választják.

március 16.

Az egyik sátoristyei magtárból hosszabb ideje kisebb mennyiségű morzsolt kukorica tűnik el, heti rendszerességgel. Az álkulcsot használó tetteseket elfogták, tettüket beismerték, szóbeli figyelmeztetésben részesültek.

július 13.

Amerikába kivándorolt magyarok kezdeményezése: Kossuth Lajos születésének 100. évfordulójára Clevelandban szobrot szeretnének emelni s hogy a szobor talpzata magyar földben legyen, az ország nevezetes történelmi helyeiről 1 zsák föld küldését kérik. Sátoristye is eleget tett a kérésnek, az 1526-os csata vélt helyéről küldték a kért földet.

szeptember 6.

A tífuszjárvány miatt bezárt braidaiföldi iskolát a járvány elmúltával újra megnyitották. Az iskola vezetését ideiglenesen Oberst Lajos, sátoristyei tanítóra bízta. Sátoristyén is szórványos megbetegedéseket észleltek.

október 4.

Frigyes és Izabella ezüstkodalmi ünnepségét a féltoronyi kastélyban tartották. Az alkalomra Bodonyi Teréz, dárdai lakos kis üveg ékszerdobozt készített számukra. A hercegi pár hálával fogadta az ajándékot. A köszönet mellett 50 korona jutalomban részesítették a készítőket.

október 25.

Sertésvész Sátoristyén.

december 20.

Az uradalom halásza a Duna bédai ágában rekordméretű, 101 kg súlyú, 2 és fél méter hosszú harcsát fogta. Az óriásharcsát 160 koronáért vették meg mohácsi halkereskedők.

1904 március 27.

Frigyes a pélföldi izrelita templom építési költségeihez 400 koronával járul hozzá.

1905 június 25.

Faludi Ádám első miséje Majson.

augusztus 13.

A mohácsi Jótékonyági Nőegylet 20.-i ünnepségére Izabella hercegnő az uradalom részéről 2 hektó bort és 100 kg halat biztosít.

november 12.

Sátoristye gazdaságának megbízottja répamunkásokkal tárgyal. A tárgyalás eredményeként a munkások az eddigi holdankénti 36 korona helyett 50 koronát fognak kapni.

december 30.

A kisvasút hálózatának bővítését tervezik Főherceglak, Baranyavár, Pélföld, Frigyesföld, Rampeltföld, Kőrisedő útvonalon a Dunáig, a terményszállítások megkönnyítése céljából.

1906 március 25.

Főherceglakon az uradalmi személyzet és a cselédség részére Frigyes kis kórházat építtetett. Az átadási ünnepségen a tamburazenére kólót táncoló cselédekhez Henriette és Gabriella kisasszonyok is csatlakoztak. Szentmise után Izabella főhercegnő megjegyezte: „legközelebb magyar szövegű egyházi énekeket szeretnék hallani.”

November 2.

II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatala és eltemetése alkalmából iskolánkban Rákóczi emlékünnepséget tartottak.

December 2.

Újabb vasúti szárnyvonalak építéséről határoznak. A gőzüzemű fővonal Kazuk és Pélmonostor között húzódna, ennek szárnyvonalát a laskafalvi őrházig tervezik. A Sátoristye -Bok lóvontatású fővonal a Mohács- Pécs vasút 7. számú őrházától indul és a boki erdőnél a Duna mellett végződik. Ennek hossza 21 kilométer 600 méter. Kisebb, helyi szárnyvonal Sátoristye területén az istállókba bevezetendő sínpár. Ezek hosszúsága változó, 100-400 méter. Az építéssel a Magyar- Belga Fémipari Rt-t bízták meg. Belgiumban ezidőtájt készültek, sőt már a XIX. század elején, Európa első mozdonyai, vasúti sínei.

1907 április 14.

Sátoristyéből- Sátorhely

A Mohács- Pécsi Vasúttársaság Sátoristye közelében új vasúti rakodót szeretett volna építeni, megkönnyítendő az uradalom terményeinek egyenesen Pécsre való szállítását. A rakodóállomásnak szintén Sátoristye nevet kívánták adni. A kereskedelmi miniszter idegen hangzásúnak találta a Sátoristye elnevezést, és a vármegye közigazgatási bizottságához fordult: adjanak magyaros hangzású nevet az állomásnak. A kereskedelmi miniszter a történelmi Földvár elnevezést javasolta, mivel a régi térképek szerint Sátoristye területén volt Földvár. A közlekedési és postaügyi miniszter ezt nem engedélyezte, mert Brassó vármegyében már létezett ilyen nevű vasútállomás. Ekkor a Közigazgatási Bizottság a Sátorhely nevet javasolta, ami Sátoristye sokak szónak magyar fordítása. A javaslat tartalmazta egyúttal a puszta átnevezését is Sátorhelyre. A javaslatot a belügyminiszter hozzájárulásával 1908 április 19.-én elfogadták.

április 21.

Varga József izabellaföldi cseléd 40 évi munkaviszony után 100 korona jutalomban részesült. Az ünnepséget az izabellaföldi iskolában rendezték.

június 9.

Cvetkovics József, uradalmi kocsis, répapermetezés közben a lovak és a permetezőgép közé esve borda és fejsérüléseket szenvedett.

június 23.

Tifuszbajrány a gazdaságban. A tót vendégmunkások közül 306 fő, és 45-50 gyermek is elkapta a betegséget. Valószínű ok, hogy a munkások azelőtt birkaistállónak használt faházakban vannak elszállásolva és beköltözés előtt a faházakat nem fertőtlenítették. Munkások és gyermekek megfelelő gyógykezelésben részesülnek.

július 14.

A bellyei templom felújítása és beszentelése után az Oberszt nővérek énekeltek, majd Oberszt Lajos, sátorhelyi kántortanító színművét adták elő szépszámú közönség előtt a szabadtéri színpadon.

szeptember 22.

A Vallás és Közoktatási miniszter rendeletére a sátorhelyi iskolában is kifüggesztették a Himnusz szövegét, kottával együtt.

december 15.

A 753 lélekszámú Sátorhelyen 590 római katolikus vallású ember él. A hívőket vasár- és ünnepnapokon a mohácsi ferencrendi zárda valamelyik papja részesíti lelki gondozásban, így Frigyes főherceg külön segédlelkészi állást szervez, mivel a zárda nem rendelkezik elegendő pappal.

1908 június 21.

Szigeti Márton, 86 esztendő uradalmi hajdú egyfolytában 68 évet töltött az uradalom szolgálatában. A király a koronás ezüst érdemkereszttel tüntette ki az aggastyánt. Az ünnepséget Szentháromság vasárnapján tartották. Az érdemkereszt átadását nagymise előzte meg. Az istentisztelet után a kastély előtt a tisztek és a cselédség jelenlétében Both János, központi számtartó tűzte az ünnepelt mellére az érdemkeresztet. Az aktus lefolyása után a vezetőség ünnepi ebédet adott, melyen volt szinte a teljes sátorhelyi cselédség.

szeptember 27.

Frigyes főherceg 500-500 koronás ösztöndíjat biztosít 10 továbbtanuló gyermek részére.

december 20.

Frigyes főherceg 250 000 koronás alapítványt tesz mindazon uradalmi cselédeknek, kik semmilyen nyugellátásban nem részesülnek.

1909 május 23.

Holub Mária, 18 éves sátorhelyi hajadont, újszülött gyermeke megölésének gyanújával őrizetbe vette a csendőrség. Orvosi vizsgálat szerint a csecsemő valószínűleg megfulladt. Külsérelmi nyomok nincsenek.

1910 március 20.

Izabella főhercegnő Sátorhelyre látogatott. A gazdaság megtekintése után néhány családot is felkeresett.

augusztus 20.

Frigyes főherceg kinevezi a sátorhelyi iskola tanítójává Krieger Ilona pedagógust.

szeptember 1-15.

Kolerajárvány. Iskolánkban két héttel elhalasztották a tanévnnyitót. Izabella főhercegnő koleraellenes recepteket küldött az uradalom főorvosának, melyekből a főorvos gyógyszereket készíthet.

1911 március 25.

A majsi újoncozáson (sorozás) 89 sátorhelyi férfi katonai szolgálatra alkalmasnak bizonyult.

április 9.

Gabriella hercegnő kanyarógyanús tünetekkel a kőriserdei vadászkastélyban pihen. A sátorhelyi cselédség élelmiszercsomagot küldött a hercegnőnek.

április 16.

Krémer Katalin 8 éves kislány egymagában játszadozott otthonában- szülei munkában voltak – s egy tűzhelyből kipattanó szikra meggyújtotta kötényét. Rögtön az udvarra futott, ahol Dermer Ádám majoros gazda letépte a ruhát a kislányról, de a kislány olyan súlyos égési sérüléseket szenvedett, hogy néhány nap múlva a kórházban meghalt. Temetésén nagy számban megjelent a sátorhelyi cselédség.

május 21.

Molnár János, uradalmi kocsis, Sátorhelyről Vizslakra az iparvasúton, lóval vontatott egy üres vagon. A vágányon napszámosok gyalog igyekeztek Vizslakra, munkába. A közeledő vagon zörgését hallva letértek a sínekről, utat engedve a vagonnak, egyikőjük azonban nem. Többen rákiabáltak, de nem hallotta, mint utóbb kiderült, süket volt. A kocsis fékezni kezdett, de már későn, azon a helyen a vasút erősen lejtett, a vagon már nem lehetett megállítani. A ló az asszonyt fellökte. A 77 éves nő – Gorjánác Antalné -e kevés ideig még élt, de belső vérzés következtében meghalt.

1912 február 11.

Kanyarójárvány miatt bezárják a sátorhelyi iskolát.

május 5.

Kápolnánkban ünnepi szentmise keretében emlékeztek a Szent Kereszt megtalálásának évfordulójára.

augusztus 4.

Az uradalom tanítói 4 hetes katonai kiképzés után póttartalékos állományba kerültek.

augusztus 25.

Borovetz József, Pusiberg Szávó sátorhelyi uradalmi hajdúk, 52 ill. 42 év szolgálat, Szabó József sátorhelyi uradalmi csősz 40 évnyi szolgálat után 100 korona jutalomban részesültek, valamint díszoklevéllel ismerték el az uradalomhoz való hűségüket. Ünneplésükhöz az iskola adott otthont, a gyermekek a Himnuszt és a Szózatot énekelték, az elismeréseket Sey Tamás főszolgabíró adta át.

1913 november 30.

Wéber József 40 éve tanít Izabellaföldön. Ez alkalomból a király arany Érdemkereszt kitüntetéssel fejezte ki elismerését. Az iskola feldíszített tantermében került sor az ünnepségre. Az ünnepségen valamennyi izabellai gazdasági alkalmazott jelen volt. Egy fehérruhás iskoláslány virágcsokrot adott át a tanuló ifjúság nevében. Az ünnepség után a bédai erdőben az uradalom ebéden látta vendégül az izabellaföldi cselédséget.

1914 február 15.

Átadják a forgalomnak a Főherceglak- Sátorhely között megépült gőzüzemű kisvasutat.

június 1.

Keskenyerdő majorságban gyújtogatás következtében leégett az istálló, de a szarvasmarhákat sikerült kimenteni.

július 1.

Kápolnánkban gyászmisét celebrálnak a Szarajevóban meggyilkolt trónörökös pár lelki üdvéért.

július 28.

Az Osztrák- Magyar Monarchia hadat üzen Szerbiának. Megérkeznek az első behívók. Sátorhelyről tizenkilencen vonulnak be katonai szolgálatra. Útjuk a szerb harctérre vezet.

szeptember 1.

Könyörgő istentisztelet a sátorhelyi kápolnában fegyvereink győzelméért.

szeptember 10.

Grüner Gézáne sátorhelyi lakos 1000 korona hadikölcsönt jegyez.

november 8.

Izabella főhercegnő kezdeményezésére Sátorhelyen is gyűjtés indul fronton harcoló katonáink részére. A téli évszak közeledtével hósapkát, csuklóvédőt, meleg zoknit, nyakvédőt, prémekeket, prémgallérokat gyűjtöttek.

december 1.

A mohácsi járásból 150 lovat visznek a harctérre. Nem tudjuk, ebből mennyi lehetett sátorhelyi?

1915 január 10.

Csikós István, sátorhelyi irodatiszt, önkéntes, 4. huszárezredbeli szolgálata során a harctéren megsebesült.

március 7.

Izabellaföld lakói 9 koronával adakoztak a mohácsi kórházban fekvő sebesült katonáink részére.

április 4.

Kovács Sándor, kölkedi huszár, orosz fogságból megszökik, majd egy orosz harctéri ütközetben életét veszti.

április 11.

Ima a békéért a sátorhelyi kápolnában.

április 25.

Az ellátatlan polgári lakosság közélémezésére Sátorhelyről tejet biztosítanak. Összeírják a raktári készleten lévő csöves kukoricát.

június 27.

A mohácsi járásba 700 orosz hadifogoly érkezik, ebből 200 fő kerül Sátorhelyre. Elszállásolásuk a barakban - mai tábor- történik. Mezőgazdasági munkákat végeznek. Munkájukat napi 6 koronával díjazzák, ebből 2 koronát étkezés céljára levonnak. A hadifoglyokat alkalmazók az államtól ú. n. fejkvótát kapnak.

június 30.

A barakban nagy a zsúfoltság, ezért a mai tábor területén sátrakat állítanak az orosz hadifoglyoknak.

augusztus 22.

Izabella főhercegnő meglátogatja a mohácsi kórházban fekvő sebesült katonákat. Cigaretta, süteményeket oszt a katonáknak.

szeptember 12.

Ivik József udvari, Molnár István izabellaföldi katonák hősi halála az orosz harctéren.

szeptember 13.

Probst Ferenc, 4 éves sátorhelyi kisfiú megivott másfél deci pálinkát, mit a lakásban talált. Szülei a munkából hazaérkezvén már csak a gyermek holttestét találták.

december 19.

Sátorhely déli bejáratánál lévő őrbódében Gerber Magdolna 19 éves éjjeliőr tüzet rakott a vaskályhában. A füstelvezető cső teljesen áttüzesedett, a bódé kigyulladt és leégett. A kár 60 korona.

1916 február 6.

Az északkeleti harctéren a Kárpátokban lerombolt falvak újjáépítésére Sátorhelyen 28 korona gyűlt össze.

november 16.

Ferenc József halála, gyászmise Sátorhelyen.

1917 május hónap

Katona József izabellaföldi, Csomor József kölkedi, Hau Antal majsi katonák orosz fogságba esnek.

Iskolánkban megemlékeznek Arany János 100. születésnapjáról.

május 27.

Frigyes főherceg a hősi halált halt, mezőgazdaságban dolgozott katonák özvegyeinek, árváinak javára 50 000 koronát adományozott.

szeptember 16.

Izabella főhercegnő és lánya, Gabriella, 48 000 koronás költségvetéssel pártfogásukba vették a decemberben megnyíló mohácsi népkonyhát.

november 5.

Orosz hadifoglyok panaszai: nem jutnak sajtótermékekhez, nincs információjuk a világban történő eseményekről. A hadügyi minisztérium elrendeli: a foglyok számára heti két alkalommal biztosítani kell a NEGYELJA című újságot.

november 14.

Gyászmise az elesett sátorhelyi katonák emlékére.

december 1.

Öregek, betegek, csecsemők napi ½-1 liter sátorhelyi tejet kapnak a megnyílt mohácsi népkonyhán. A hetilap írja Izabella főhercegnőről: „más gazdagok példát vehetnek róla”

1918 január 19.

Az orosz hadifoglyok a cár névnapján szabadnapot kapnak. Viszonzásként az oroszországi magyar hadifoglyok megünnepelhetik Károly király születésnapját.

június 30.

Fél év alatt az uradalom 217 családot látott el a mohácsi népkonyhán. Részükre 6 öl tüzifa, 70 q búza, 36 q bab, 468 kg hagyma, 78 q burgonya került kiosztásra. A népkonyhák országos protektorátusát Zita királynő vállalta, de a mohácsi telep ellátásában már Izabella főhercegnő intenciói érvényesültek. Izabella különösen a csecsemők tejjel való ellátását szorgalmazta.

október 7.

Belügyminiszteri rendelet: minden település méltó módon örökítse meg a most dúló háborúban elesett lakóik emlékét. Kisebb községekben elegendő lehet egy művészi kivitelű érc vagy márványtábla, nagyobb helyeken emlékmű is lehet. Ahol a község lakói túlnyomóan azonos vallásúak, és ahol csak egy temető van, a temető is alkalmas lehet az emlékmű felállítására. A község belterületén is választhatnak helyet, hogy a hősök emlékezete állandóan a lakók között éljen. Az emlékműveket kizárólag hazai anyagból hazai művészek készíthetik.

Dunavidék, 1922. november 12. - 1-2. oldal

A Hősök emlékoszlopának leleplezése Sátorhelyen

Albrecht főherceg Mohácson és Sátorhelyen

Albrecht főherceg fogadtatása.

Mint már múlt számunkban megemlékeztünk, Albrecht főherceg, Frigyes főherceg fia múlt pénteken (3-án) este a német hajóval Mohácsra érkezett. Kíséretében voltak báró Piret huszárszázados, cs. és kir. kamarás, és Mayer János uradalmi titkár a vezértitkárságtól. A szombat reggeli üdvözlések után a királyi fenség a folyamőrség motorcsónakján Karapancsára ment, ahol megszemlélte a szerbek által vandál módra kirabolt kastélyt. Innen visszajött Mohácsra s miután mohácsi Német Lipótnál, a főhercegi uradalom ügyészénél vizitelt, este 7 órakor kihajtott Sátorhelyre, ahova a nép döngő éljenzése közepett ért ki. A szép „Isten hozott” fölírású diadalkapun áthajtva, miután Albrecht főherceg kiszállt kocsijából, azonnal fogadta a fenség a katonatisztek jelentkezését, majd a kis Baumann János iskolás fiú köszöntötte az uradalom földesurát. A sátorhelyi uradalom tisztikara nevében Schneider Rudolf intéző beszélt, aki kitérve az uradalom csonkaságára, annak törhetetlen hitét nyilvánította, hogy rövidesen együtt lesz ismét a hatalmas főhercegi birtok. A munkásság nevében Farkas András szerelő üdvözölte a fenséges urat, miközben hitvallást tett a mai fehér Magyarország mellett, mondván: - Mi a megszállás alatt is fehérek voltunk és mint akkor, úgy a jövőben sem fog eltántorítani bennünket hazafiságunk mellől a vörös téboly. Albrecht főherceget láthatólag meghatották az üdvözlők meleg szavai s miután kezet fogott velük és édesapja üdvözlését tolmácsolta a sátorhelyieknek, visszavonult lakosztályába, hogy átöltözködjön az udvari vacsorához, melyen rajta kívül még részt vettek: báró Piret, Herschmann zászlóaljparancsnok, Berta tábori lelkész, Stettner jószágigazgató, Mayer János udvari titkár és Schneider Rudolf intéző. Vacsora alatt fáklyás menetben hódolt az uradalom népe a fenséges urnak, miközben a dalárda Nottny jószágigazgatósági uradalmi titkár vezetésével gyönyörű magyar dalokat adott elő.

Az emlékmű

Az akció megindulása még 1918 őszére nyúlik vissza, amikor is Oberst Lajos tanító és Schneider Rudolfné 520 sima koronával kezdték meg a gyűjtést s miután a szerb megszállás alatti üldöztetések dacára annyit össze sikerült takarítani, hogy a kivonulás után 200 000 magyar koronájuk lett, Frigyes főherceg nagy adománnyal lehetővé tette az emlékmű létrejöttét. Az oszlopot Gerendai szobrász, készítette fehér márványból, rajta gyönyörű plakett van s három oszlopban a hősök nevei, (összesen 18) külön az elesetteké, külön a kórházakban sebesülten haltaké, és külön a harctéri betegségben elpusztultaké.

A leleplezés

A leleplezés ünnepélyes alkalmából a következők jelentek meg Sátorhelyen: bádoki Soós Károly altábornagy, rövidi Maxon Lajos tábornok, dr. Fischer Ferenc főispán, Stenge Ferenc alispán, vitéz Somkuthy József ezredes, Winkler Szilárd alezredes, Herschmann Károly őrnagy, Benkő Dezső őrnagy, Rimmer Miklós alezredes, Hollerung Pál alezr., Borsai S. zeneigazgató, báró Orczi Elemér százados, Hoferr Lajos százados, Farkas Béla százados, Németh Pál főhadnagy, Kerner Ferenc főhadnagy, Rauch Gyula főhadnagy, Hafner János hadnagy, Berta Lajos százados lelkész, dr. Margitai Lajos főbíró, dr. Fazakas Péter a mohácsi államrendőrség vezetője, Pákai Antal csendőrszázados, Barla László fregatthadnagy, Faludi Ádám nagynyárádi plébános, az uradalom tisztviselői és a sajtó képviselői. Az ünnepek kezdetére az éjszakai nagy vihart követő északi szél is alább hagyott s az őszi nap teljes pompájával kivirult. Háromnegyed 12-kor indultak el a vendégek a kastélyból a Himnusz hangjai mellett a parkban felállított emlékműhöz és oltárhoz, élükön a szőke, ruganyos léptű, mosolygós, fiatal főherceggel és az ősz, de szintén ruganyos és mosolygós Soós altábornaggyal. A park bejáratánál két iskolás leány a főhercegnek fehér, Soós altábornagnak pedig vörös őszirózsa csokrot adott át. Miután Albrecht főherceg és Soós altábornagy elléptetett a díszszázad és a „leventék”előtt, elfoglalták a helyüket az oltár előtt, elől Albrecht és Soós, mögöttük pedig Maxon tábornok, Fischer főispán és Stenge alispán. A Berta Lajos tábori lelkész által mondott mise alatt a katonazenekar gyönyörű magyar egyházi énekeket adott elő Borsai Samu zeneigazgató vezetésével. A mise végeztével az emlékmű leleplezése és megáldása következett. Berta tábori lelkész gyönyörű beszédben vázolta az alkalom jelentőségét. A napi evangélium ezen szavaiból indult ki: „Szabad-e adót fizetni a császárnak?”, ami a magyar viszonyokra ily kérdéssé alakul: Szabad-e folytatni ezeréves történetünket? Szabad-e visszaszerezni akarni azt a hazát, amelyet 230.000 magyar nekünk megszerzett? Dolgozzunk egyik kezünkben a karddal, másikban az ekével! Figyelmeztessen ez a kő, hogy a hazáért való adózásnak még nincs vége, hisz az ideiglenes határ alig pár lépésnyire van tőle. Esküdjön mindenki, aki katona lehet, hogy a harag gyűlöletté magasztosodik s megadja mindenki a hazának, ami a hazáé! Az Emlékművet a Himnusz hangjai mellett szentelték be. A dalárda éneke és egy kis iskolás gyermek szavalata után Stettner Pál jószágigazgató átvette az emlékművet, majd a koszorúkat helyezték el a következő sorrendben: Albrecht kir. herceg őfensége, Frigyes kir. herceg tábornagy őfensége nevében, özv. Farkas Andrásné hadiözvegy, a hadiözvegyek nevében. Topler Borbála hadiárva, a hadiárva nevében. Ez alkalommal az iskolás gyermekek virágcsokrot szórtak az emlékmű köré. Stettner Pál jószágigazgató, az uradalmi tisztviselői kar nevében. (Günther Endre és Schaschetzi János hősi halált halt volt uradalmi segédtsztek nevei is meg vannak örökítve a szoborművön.) Heller Antal uradalmi hajdú a sátorhelyi hadviseltek bajtársai szakasza nevében. Radits József írnok a sátorhelyi leventék nevében. Miközben Albrecht főherceg a koszorút az emlékmű talpazatára tette, őfensége röviden vázolta a szobormű keletkezését, majd így folytatta: „A közbejött gyászos események hontalanná tették atyámat, de hontalanná a sátorhelyieket is. Ennek dacára benneteket nem hagyott el a remény egy jobb jövőben, benneteket, akik a megszállás alatt is folytattátok a gyűjtést, de atyámat, Svájcba űzött földesuratokat sem, mert amint szerét ejthette, sietett tervetek megvalósítását lehetővé tenni. Ezt azon kijelentés kíséretében tette: „boldog vagyok szeretett sátorhelyi népem sikeres buzgólkodását betetőzhetni, ezzel közös óhajunkat megtestesíteni és az anyyira szívemhez nőtt. A 19. honvéd és az 52. közös gyalogezred emlékét- mely utóbbinak oly régóta voltam ezredtulajdonosa- ekkép megörökíthetni.”

Baranya felszabadult területén ez volt első megtestesülése azon kegyeletnek, melyet azok iránt rovunk le, kik a világháború lezajlott viharában példát adtak a jövő, a mi generációnknak, hogy miképp kell a hazával szemben kötelességet teljesíteni, hogyan tudni vérét, családi boldogságát s életét feláldozni, ha a haza forog veszélyben. E helyen óhajtok hálás köszönetet mondani azoknak, kik az emlékmű létrejöttén leginkább fáradoztak. Elsősorban Oberst tanítónak és Schneider intézőnek és feleségének, azonkívül az összes sátorhelyi alkalmazottaknak.

Rátapad tekintetem az emlékműre... S egy hő vágy fakad fel szívemből: álljon e hősök példája mindig lelkiismeretünk szeme előtt, ha egy jobb jövő kérdése feletti csüggedés, vagy a kétségbeesés szürke borúja akar rajtunk erőt venni...

Atyám megbízásából és nevében teszem le ezen koszorút a sátorhelyi elesett hősök síremlékére, midőn ekkor a múltnak hálatelt kegyelettel adózom, Magyarország jövőjébe vetem megrendíthetetlen bizakodó reményemet.”

A koszorúk elhelyezése után bádoki Soós Károly altábornagy szólott az ünneplőkhöz: - Szeretném eme nagyszerű ünnepség nyomán keletkezett meghatódottságomat kifejezni, ötvenedszer vagyok így emlékmű leleplezésénél, de annyira lélekemelő, mint ez, még egyik sem volt. Itt a hazafiságban és hazaszeretletben átölelte egymást a legmagasabb rétegek képviselője a középosztállyal, a néppel és a katonákkal. Amikor még Frigyes kir. herceg volt a háborúban a hadsereg főparancsnoka, hála a hős katonáknak, nem volt az ország területén se oláh, se szerb, se osztrák, se cseh.

Legyünk méltók mi is a halottak példájához, hogy újra kisüthessen a magyar nap az egész nemzetre, hogy új fényben csilloghasson Szent István koronája.

Legyünk hű katonái ama zászlónak, amelyet Horthy Miklós őfőméltósága ragadott föl, s amit addig nem tesz le, míg a régi nagy magyar határokat vissza nem állítja. Amikor Soós tábornok Horthy Miklós kormányzó nevét említette, a zenekar a Himnuszot intonálta, melyet az egész közönség énekelt. Miközben Ihar Ferenc tárogatóművész kuruc nótákat adott le, Albrecht főherceg a hadiözvegyekkel és hadiárvákkal beszélgetett s kitüntette mindegyiket megszólításával. Az ünnepséget a díszszázad, a sátorhelyi hadviseltek bajtársi szakasza és a sátorhelyi leventék díszmenete Albrecht őfensége, bádoki Soós altábornagy, a hadiözvegyek és hadiárvák előtt fejezte be.

Az ebéd

Délután 2 órakor ebéd volt, amelyen többek között Soós áltábornagy és Albrecht kir. fenség mondtak fölköszöntőt. Ebből az alkalomból a következő üdvözlő táviratokat küldötték:

Horthy Miklós

Magyarország kormányzójának

Budapest

Albrecht kir. herceg őfensége kezdeményezésére és személyes jelenlétében a mai napon leleplezték Sátorhelyen a világháborúban elesett hősök emlékoszlopát. Ezen ünnepélyes

alkalommal hódolattal és tántoríthatatlan szeretettel emlékezünk meg Magyarország főméltóságú kormányzójáról, aki szintén ontotta nemes vérért Magyarországot boldogulásáért. Éljen a haza.

Soós altábornagy

Frigyes tábornagy őfenségének

Magyaróvár

A sátorhelyi elesett hősök emléksobrának leleplezése alkalmával egybegyűltek a volt nagy hadsereg hadviselt katonái Albrecht kir. fenség jelenlétében őszinte meghatottsággal és melegséges katonai szeretettel emlékeznek meg egykori dicsőséges fővezérükről. Az Isten áldását kérik magasztos személyére. Éljen a haza!

Soós altábornagy.

Délután a vendégek az iskolában előadott irredenta előadásban gyönyörködtek.

Hősi halottaink emlékoszlopán 42 név szerepel. Első könyvünkben 5 fő kivételével mindegyikőjükéről közöltünk több-kevesebb adatot. A könyv kiadása óta eltelt időben további három hősi halottunkról sikerült néhány információt szereznünk.

Volk György

Neve hibásan, Folk Györgyként szerepel az emlékoszlopon, minden bizonnyal hallás után vésték fel az emlékműre, ugyanis a német nyelvben a sima „V” betűt „F”-nek ejtik. A régi iskolai dokumentumokban is mindenhol Folk néven jegyezték be, mint szülőt. 1958 novemberében Tanácsválasztásokat tartottak Magyarországon. A választásra jogosultak névjegyzékében hősi halottként özvegyét már helyesen „V” betűvel írták fel. Volk György 1880-ban Versenden született. Elemi iskoláját is itt a község iskolájában végezte. Házasságkötése, és gyermekeinek születése után költöztek Újstállóra. Újstállón tehenésként dolgozott, amikor 1917-ben bevonultatták, mint tartalékos katonát. 1918 tavaszán leszerelt majd ugyanezen év őszén ismét katonai szolgálatra kellett jelentkeznie. Sorsa ettől az időponttól kezdve ismeretlen, unokája is csak annyit tud, hogy a háborúból nem jött haza.

Günther András

Az ő esetében is elírás történt, itt viszont a keresztnév jelentett némi problémát. Az emlékoszlopon András, a szobor avatásáról tudósító újságcikk, és egy később kiadott gyászjelentés Endre keresztnévet jelöl. Utóbbi a hivatalos, mert a gyászjelentés is uradalmi segédtsztként jegyzi Günther Endrét, tehát András és Endre ugyanaz a személy. Günther Endre 1885-ben született, születési helyét nem tudjuk. Magasabb iskolájának (Magyaróvár) elvégzése után került a bellyei uradalomhoz. Gyakornoki éveit Főherceglakon és Sátorhelyen töltötte. Az I. világháború kitörésekor tartalékos zászlósként bevonult, a 26. cs. és kir. gyalogezred 6. századhoz került. Ezredét a galíciai hadszíntérré vezényelték. 1914 augusztus 28.-án az orosz sereggel vívott ütközetben Krasznik és Lublin között, Byharovka nevű kis falu mellett hősi halált halt. A falu melletti erdő szélén temették el.

Schaschetzi János

Uradalmi segédtsztk. További információnk nincs. A Hadtörténeti Intézet I. világháborús anyagában sem szerepel. A csatatéren elesettek többségét tömegsírokba temették, irataik megmentésére sokszor idő sem jutott, főleg akkor nem, ha netán az ellenség temette el a halottakat.

*

A temetőnkben nyugvó olasz hadifogoly katonáról már írtunk. Ma már tudjuk, 1918 augusztus 10.-én szerb hadifoglyot is temettek Sátorhelyen. Manczur István a szerbiai Sokolovkán született 1896-ban. Szerb anyanyelvű, görögkatolikus vallású. Fogságba esésének és Sátorhelyre kerülésének időpontja ismeretlen. Az 5/55 sorszámú Baukompanie (építőközösség) állományában vették nyilvántartásba. A halotti anyakönyvi kivonat szerint 1918 augusztus 8.-án vízbefúlt. Jelöletlen sírja a temető Lajmér felőli északi szélén van, közel az olasz katona nyugvóhelyéhez.

*

Szenteljünk néhány sort a főhercegi uradalom vezető orvosa, dr. Dokupil Dezső emlékének. Születési idejét, helyét nem ismerjük. A főhercegi főorvos tisztségét 1928 nyarától töltötte be, tevékenységét Sátorhelyen is végezte. 1944 november 24.-én délelőtt Karapancsán látta el betegeit, majd asszisztensével csónakba ültek, hogy átevezve a Dunán, Izabellaföldön folytassák a rendelt. Izabellaföldre már nem érkeztek meg, a légtérben orosz repülők tűntek fel. A csónakra rálóttek, a csónak pillanatok alatt elsüllyedt, utasaik a jéghideg vízből nem menekülhettek, a túlélésre esélyük nem volt. Nem tudjuk, hogy holtestüket megtalálták-e, mint ahogyan az asszisztens nevét sem ismerjük...

*

A kereskedelem, az árucseré, az emberiség egyik legősibb tevékenysége. Sátorhely (Sátoristye) és az uradalom kereskedelmi aktivitásáról, tevékenységéről vajmi kevés információnk van, így inkább csak általánosságokról tudunk beszélni. A tej és tejtermékek, haszonállatok, a komló eladásából jelentős bevételekre tett szert az uradalom. Az 1881. évben az uradalom 11 kocsmát üzemeltetett a hozzátartozó mézárzsékekkel együtt, és azonkívül öt községben italmérési joggal rendelkezett. Talán ezekre az évekre tehető a sátoristyei bolti forgalom kezdete, nem tudjuk. Viszont egy 1895. évi okirat igazolja: Róder István, németbolyi származású, sátoristyei lakos vezette ekkor a „korcsmát”. Akkori vegyes kereskedésekben lisztet, vajat, fűszereket, kávé, lúgkővet, vasárut, rövidárut, kikészített bőröket, ruhának való szöveteket árultak. 1904 február 21.-i miniszteri rendelet szabályozta, hogy a vegyeskereskedők milyen árucikkeket tarthatnak készleten. Ekkortól kezdve forgalmazhattak képes levelezőlapokat. Gróf Károlyi Sándor 1898-ban alapította a Hangya Termelő Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezetet. Kötelékébe az 1940-es évek elején már 800 000 taggal. 1911. év végén a forgalmuk 23 millió koronát tett ki. Igény esetén házilag is gyártottak különböző cikkeket. A Hangya az agrárius nagybirtokosság irányítása alatt állt, és érzékelhetően javított az érintett falvak ellátási viszonyain. „Minden családját szerető ember legyen tagja a Hangya szövetkezetnek!”- szólt a reklám. A Hangya boltok kínálatába az alapvető élelmiszereken kívül bekerültek a szeszes italok, az író és iskolaszerek, gazdasági gépek és eszközök, testápolók, kozmetikai szerek. Minden egyén tagja lehetett a szövetkezetnek, aki a megállapított belépési díjat befizette, kivéve azokat, kik bármilyen uzsorás üzletelést folytattak, vagy a szövetkezethez hasonló más üzletet vezetnek. A belépő tag a befizetett összegnek megfelelő arányú üzletrészhez jutott, ami 8 évi 5% kamatot biztosított. Az évi tiszta nyereségből 25% a tartalékalapba került, a maradék 75%-ból fizették az 5 % kamatot. A fennmaradó összeg egy részét kulturális és szociális célokra fordították, népkönyvtárakat, olvasóköroket támogattak, segítézték a legrászorultabbakat. Településünkön az egykori Hangya üzletház a mai Kanizsai Dorottya lakótelep 8. és 9. számozású épületek közötti területen volt. Az üzlet két oldalán cselédlakások sorakoztak, az épületkomplexum innét kapta a „Hangyaudvar” elnevezést. A sátoristyei Hangya Szövetkezet első üzletvezetője Czéh Vilmos. Kajdacson született 1898-ban. Elemi iskolai tanulmányait is itt végezte, majd mint kereskedő, 1916-ban Pécssett szabadult. Ozorán, Pécsen és Zalaegerszegen segédkedett. Az I. világháborúban a 69. gyalogezrednél teljesített szolgálatot. 1922-től boltvezető Sátorhelyen, vezetése alatt az üzlet forgalma erősen fellendült. A II. világháború ötödik esztendejében családjával Pécsre költözött. A fasiszta téboly

házánk vezetőit is megfertőzte, 1944 április 1.-én látott napvilágot a rendelet miszerint izraelita vallásúak nem vásárolhatnak cukrot, húst, tejet, tojást, mákot, paprikát, baromfit, vaját, zsírt, mindaddig míg részükre a külön rendszeresített jegyek ki nem osztatnak. Ez a rendelet meglehetősen hátrányosan érintette a kereskedelmi egységek forgalmát. A Hangya Szövetkezet 1948-ban beolvadt az ÁFOSZ (Általános Fogyasztók Országos Szövetsége) szervezetébe. Ekkor már az orosz fogságból hazatért Farkas Péter vezette a boltot. Igazi kereskedőként mindig a vásárlók érdekeit tartotta szem előtt- a vevőt az árú érdekli, és nem az eladó- mondotta volt. Az árukészlet széles szálon mozgott, az élelmiszereken kívül műszaki cikkeket, festékeket, megrendelésre kerékpárt, mosógépet, ágyneműt lehetett vásárolni, sőt az eladótér egyik sarkában kis könyvkuckó állt az érdeklődők rendelkezésére. Mindez már az új bolthoz fűződik, ugyanis a Hangya bolt már szűknek bizonyult, a megnövekedett forgalomhoz, készletek nagyobb épület kellett. 1954-55 ben épült az új bolt, mely ma is a helyén áll. Farkas Péter 27 évig vezette a boltot, az őt követő üzletvezetők ill. későbbi bérlők listája: Firényi József, Papp Ferenc, Csomor András, Urbanik Klaudia, Vargáné Bicsár Diána, Cserna Richárd. Jelen pillanatban Bernáth Beáta vezeti a boltot a Hársfa sörözővel együtt-sikeresen.

Chemez István, egykori sátorhelyi lakos emlékei.

Sátorhely 1952-1958

Nagynyárád mellett, mindössze 5 km-re Sátorhelyen kapott tanári állást apám és érettségivel rendelkező anyám tanítóit. Sátorhely Mohácstól délre, a Jugoszláv határtól 3 km-re található posta és tanács nélküli település volt. Albrecht főherceg egyik nyári kastélya és a kastélyt övező melléképületek által közrezárt park békés nyugalomban kaptunk szolgálati lakást a déli szárnyban. Vezetékes víz és villany, csatornázás minden épületben és minden lakásban volt és az egyik kedvezmény az volt, hogy nem kellett lakbért fizetni semmiért sem. A nyugati szárnyon gazdasági épületek és ólak voltak, ott is kaptunk részt. Disznókat és baromfit tartottak a szüleim, én pedig galambokat. Volt egy veteményes kertünk a kastély keleti irányban és kukoricaföldünk, amelyet az állami gazdaság gépekkel szántott és boronált minden évben. Nekünk csak vetni, kapálni és betakarítani kellett. A terményeket: kukoricát, babot, tököt a gazdaság teherautója hazaszállította nekünk. (ingyen)

A másik kedvezmény az üzemi koszt volt, amiért jelképesen 1 Ft-ot kellett fizetni naponta, de minden nap, vasárnap is főztek. A vasárnapi ebéd rántott hús, krumplipüré, uborkasaláta, húsleves, sütemény és sör, vagy hasonló volt. Albrecht főherceg sátorhelyi uradalma mintagazdaság volt. A két hatalmas tehénistállóba sínpárok vezettek, közepén, sínen tolató csillékből szórták a takarmányt jobbra és balra az etető vályúkba. a trágyát másik csille szállította ki. A teheneket fejőgépekkel fejték, a tejet egy hatalmas tejfeldolgozó üzembe vitték, oda is sínpárok vezettek. Tejet és sajtot készítettek, fölözőgépekkel tejszínt. A tejcarnok is ott volt, esténként sorba álltunk a tejért 2 literes kannáinkkal, amibe belemérték a tejet és a lassan mozgó sorban olykor verekedni is lehetett a hasonló korú fiúkkal. A tejet feldolgozó üzemnek volt egy hatalmas gyárkéménye is, és egyszer Takaró Jancsi apukája felmászott rá és tótágast állt a tetején. Mindezt megúszta élve és óriási népszerűsége tette szert. Az uradalmat államosítása után elnevezték „Állami Gazdaságnak” -nak és az lett a jelmondat, hogy „Nálunk a munka becsület és dicsőség dolga!”

Lóistálló talán csak egy volt, de elég nagy. A lovaknak már nem kellett dolgozniuk, helyettük traktorok (kőrmösek később zetorok) gőzgépek és teherautók művelték a földet és cipekedtek. A lovakat parádés kocsisok hajtották a párttitkárnak, állatorvosnak, agrónomusnak és az egyetlen munkaszolgálatos ló a szippantó kocsit húzta, amit a penetráns szagú Sólya bácsi hajtott. Sólya bácsi nehéz szaga ellenére igen izgalmas ember volt. Nyolc gyereke volt, a legidősebb lány velem egykorú. Valahogy barátság alakult ki köztem és közte, sokat utaztam vele szippantani. A szippantás nagy, kézi pumpával történt, azt Sólya bácsi lendületesen húzta-emelte, amíg meg nem telt a 2-3 m³-es tartály. Szerb származású volt és mindenféle szerb mondásokra megtanított. Az egyik az volt, hogy sznatta pólja, osztja vila zseno moja” Kukorica édes málé, azt szereti a feleségem- vagy valami efféle. Apám is megkedvelte Sólya bácsit és anyám határozott tiltása ellenére a mi lakásunkban le is rajzolta. Anyám aztán zsörtölődve szellőztette a lakást. Sólya bácsi Sátorhelyen dolgozott és gyerekei is Sátorhelyen tanultak, de Feketekapun laktak. Ez Sátorhelytől 3 km távolságra, keleti irányban volt. (Ma már nyoma sincs ledózerolták.)

Volt még Sátorhelyen egy komlószárító épület, ez is 4-5 emeletes, gyárkéményes. Nagy komlóföldek is voltak, komlóérés idején mindenki ott dolgozott, mi is családotul. A komló szüretelése nagyon jó mulatság volt, egyben plusz pénzszerzési lehetőség is. Aztán ott volt a gépállomás. Lezárt területen (előlünk, gyerekek elől persze egy kerítéssel semmit sem lehetett lezárni) forgalomból kivont körmös traktorok, pótkocsik, később a gőzgépek, lovas kocsik, szekerek, sőt egy turbina is volt, melynek óriási kereke a legkisebb szél esetén is zúgva forgott félelmetesen egészen addig, ameddig a vasrudat be nem dobtuk a lapátok közé. A vasrúd az álló és a forgó részek közé repült, azonnal megszüntetve a forgást és elhajítva a kemény, vas álló szerkezeti elemeket. (Mekkorákat tudtunk rongálni!)

Akkor ott volt Salétrom. Tó és hosszú épület, a tó partján sok családdal Schlosserékkal, nagyon szegény sok gyerekes család, a fiúk télen is női cipőben jöttek iskolába, ezért ki voltak téve csúfolódásoknak.

A Salétrom -tó időszakos tó volt összeköttetésben volt a Borza-patakkal, de nyáron csaknem kiszáradt. Ha tele volt vízzel, ellepett, kb 1,5-2,0 m-es vízmélysége volt (ott tanultam meg úszni így, hogy az idősebbek beledobtak, és ha ki akartunk mászni, visszarugdostak). Nyáron azonban fenék nélküli kosárral halásztuk a bokáig-térdig érő vízben. Nagy eséllyel tudtunk ragadozó halakat, főleg csukát fogni, hiszen a növényevőket már régen felfalták a ragadozók. A halak útját lehetett látni, mert a felszínen csíkot húztak amerre mentek (a kosarat csak rájuk kellett borítani) A Borza-patakban viszont olyan kosárral halásztunk, amelyiknek az alja is megvolt. A kosarat merítőhálóként használva sok-sok törpeharcsát fogtunk. Egyszer a bokáig érő Borza-patakban rohantam és beleléptem egy törött üvegbe. A talpamat teljesen átvágta az üveg, nagy tátongó sebemből ömlött a vér. Egy nagy fiú, Tóth Pityu (a párttitkárnő fia) a nyakába ültetett és elvitt az elsősegélyhelyre, az asztalos műhelybe. Egy másik alaklommal „Husi” bácsi(mindenkit Husikámnak szólított és ő is „Husi lett) kaszált a kastélyparkban és elvágta a húgom lábát, de 4 az nagyon csúnya seb volt, be kellett vinni Mohácsra. A mentőautó szerepét ilyenkor egy gazdasági teherautó látta el.

Volt egy eset, amikor mindenki azt hitte, hogy meghaltam. Leestem egy gesztenyefáról és mozdulatlanul feküdtem. Kulcsontöréssel és egy komolyabb agyrázkódással megúsztam, de

engem is bevitték Mohácsra a kórházba. Egy éjszakát töltöttem a kórteremben, másnap titokban felöltöztem (a ruhám az éjjeliszekrényben volt) és kiszöktem a kórházból. A postakocsi felvett a bakra. Közben anyám beutazott Mohácsra, hogy meglátogasson, de rólam senki sem tudott. Elment a rendőrségre és estefelé teljesen kétségbeesve jött meg az utolsó busszal. Nem szidott, csak magához ölelt és elsírta magát.

Nyolc éves voltam, amikor anyai nagyapám vett nekem egy háromnegyedes férfi kerékpárt. Csepelen gyártották, Botond márka, vadonatúj. Csak a váz alatt tudtam hajtani, de ahogy nőttem, hamarosan már a nyeregbe ülhettem. Megtanultam elengedett kézzel is vezetni. Rengeteget estem, a bal térdemen a bőröm alatt még mindig vannak salakszemcsék, nem szívódtak fel a 60 év alatt sem.

Sátorhelyen az élet nagyon egyszerű volt akkoriban. Rádiója 3-4 családnak volt, köztük nekünk is egy egyszerű néprádió három kapcsolási lehetőséggel, de csak két adóval: a Kossuth és a Petőfi rádióval, a harmadik csatornán nem volt semmi.

Ha valami fontosabb rádióműsor volt, pl. az angol-magyar futballmeccs, akkor padokat állítottak fel a kastély központi épülete előtt és mikrofonból lehetett hallgatni a közvetítést. A mikrofon előtt a padokon ült a falu lakossága és drukkolt, cigarettázott. A történelmi meccset én is ott hallgattam, izgultam a gyerekekkel, felnőttekkel és együtt örültem a 6:3-as magyar győzelemnek a többiekkel. Hetente kétszer moziba lehetett menni. Eleinte egy kastélybeli teremben (éppen a szomszédunkban) később az üzemi étkezdében feszítették ki a mozivásznat. Néha nem volt hang, olyankor a részeges gépész próbálta pótolni: pl. a Kati és a vadmacska című filmet végig ő konferálta. A mozijegy 1 Ft-ba került és akkoriban még nem korlátozták életkor szerint a nézhetőséget, minden filmet mindenki megnézhetett. A csókolózós jeleneteket óriási tetszésnyilvánítás fogadta és egyébként is rengeteg szellemes beszólás volt. Néha az ember nem is tudta miről is szól a film, mert akkora volt a hangzavar.

Működött Sátorhelyen egy szociális misszió és pl. a vetítés előtt egy csokoládés dobozzal végig mentek a nézőtéren és minden mezítlásnak adta egy csokit. Természetesen minden gyermek mezítláb ment moziba egy hónapon át, amíg le nem állították az akciót.

Az ember az őszi és tavaszi hónapokban az iskolába is mezítláb ment és ha tehetett, klott gatyában és fehér trikóban. Ez amolyan önkéntes egyenruha féle volt. A tantermekben olajos padló, a padok közepén lyuk, ahová a tintatartó került, akkoriban még nem volt golyóstoll.

Első osztályos tanító nénim saját anyám volt, de én akkoriban már írtam-olvastam-számoltam, és hogy ne unatkozzak a velük egy teremben tanuló harmadikosok feladatait kellett elvégeznem. Mert az elsősök a harmadikosokkal, a másodikosok a negyedikesekkel tanultak együtt. Az egyik osztálynak csendes órája, a másiknak hangos órája volt. A csendes órák önállóan végezték el egy feladatot, ezzel egy időben a másik osztály új tananyaggal ismerkedett a tanító néni vagy bácsi segítségével.

A felsősök csoportosítása más volt. Az ötödik-hatodik és a hetedik-nyolcadik járt egy osztályba. Így minden évfolyam két idősebb és két fiatalabb évfolyam tanulóival járhatott egy osztályba az évek során.

Az alsó tagozatban vagy anyám, vagy Kanyó Ferencné (Márta néni) tanított attól függően, hogy hanyadikos voltam. Minden évben más, mert anyám csak az első-harmadikat, Márta néni pedig csak a második-negyediket tanította. A felsőben három tanárunk is volt: Apám, Pupp tanár úr és Keszthelyi tanár úr. Utóbbi kettő Mohácsról járt ki és olykor nem érkeztek meg a tanítás kezdetére, legnagyobb örömünkre. Keszthelyi tanár úr volt az első képesítés nélküli oktatóm és szerintem miatta döntöttek úgy a szüleim, hogy Mohácson kell folytatnom tanulmányaimat. Keszthelyi tanár úr fiatal kora ellenére igen sűrűn volt másnapos.

A parkban (akár iskolaudvarnak is nevezhetném) volt egy óriási fenyőfa. Egy tőből két ága hajtott ki. Mindkét ága felkapaszkodott egészen a tetejéig. A magasabbikra fel lehetett mászni, mert az oldalágak bár letörtek, csonkjaik megmaradtak. Azokat létrának használva ki lehetett mászni a csúcsig, ahol a lombok közt kényelmes ülőkén egészen Mohácsig el lehetett látni. A fa kilengése olyan nagy volt szélcsendben is, hogy az ember szinte elszédült. Csak kevesen mertünk kimászni a fa tetejébe.

Az állami gazdaság gyapotot is termesztett egy szerencsétlen évben a Lajmér felőli részen. A gyapotgubacsok olyan kicsik voltak, hogy géppel leszedni nem lehetett. Bennünket, gyerekeket tereltek ki és kézzel szedtük le a termést.

A kisvasút Mohácsról Lajméren át érkezett Sátorhelyre és a Kastély együttes keleti szárnya mentén Borza, Vizslak felé ment tovább azt hiszem Erdőfűig.

Olykor hajtányokat hagytak hátra a vasutasok, amiket rendszeresen használtunk és ott hagytunk, ahol éppen ráuntunk a hajtányozásra.

Mohácsra a kisvasúton kívül busszal lehetett utazni. A busz Mohácsról indulva Sátorhelyen Majson át Siklósig ment a jugoszláv határ mentén. Mohácsról a pécsi vonattal Nagynyárádra is lehetett utazni, de 4 Sátorhelyről Nagynyárádra csak az állami gazdaság vontatójával, amelyiknek utánfutóján személyszállításra kialakított padok voltak.

Nagyszüleimhez, akik Nagynyárádon laktak, gyalog, kerékpárral vagy vontatóval mentünk. Egy alkalommal apámmal lekéstük azt a vontatót, amelyik Nyárádról ment vissza Sátorhelyre. Így gyalog indultunk haza. Az idő elromlott, sűrűn havazott és kegyetlen hideg szél fújt. Mire az elágazáshoz érkeztünk, már hófúvások voltak, helyenként térdig érő hóban kellett menni. Apám ölbe vett és úgy vitt, csakhogy így nagyon átfáztam, több lábujjam is elfagyott, mire hazaérkeztünk. Évekig kínlódtam fagyási sérüléseimmel.

Sátorhelynek jó focicsapata is volt. Persze nem valami magas szinten, a járási bajnokságban. A nagy rivális Bóly volt, ahova a sátorhelyiek elkísérték a csapatot és ahol nagy verekedések is voltak a meccs után. Egyre (ahol én is ott voltam) emlékszem. Szódásüvegekkel verekedtek a férfiak.

Néha a kirendelt játékvezető nem érkezett meg, ilyen esetekben felkértek egy-egy tiszteletben lévő férfiút, vezesse le a meccset. Apám is fújt olykor. Lóden kabátban sétálgatva vezette a meccset. Sztárok is voltak, a legnagyobb Anyádi (Sándor?) volt, a növendék csajok begőzöltek tőle. Az egyik meccsen egy nagy darab játékos (Tigelmann?) a félpályáról belerúgott egy nagyot a labdába és a közönség nagy örömére az ellenfél hálójában kötött ki. Az alacsony kapus hiába ugrált, nem tudott hárítani.

Amikor az ifjú Bazsik László (állatorvos) megkezdte gyógyító tevékenységét Sátorhelyen, egyben új korszakot is nyitott. Apám barátjaként jól ismertem, hiszen összejártak. Egy alkalommal apámmal mentem Bazsik Laci bácsihoz, aki az ólaknál tevékenykedve éppen újszülött malacokat vagdosott földhöz. A kocája 22 malacot ellett és ez túl sok volt. Apám elkért újszülött kismalacot: egy fehéret és egy feketét és azokat cumival felneveltük. Mindkettő koca volt, apám bepárosította és a szaporulat több mint 20 állat lett. Ezeket kellett nekem etetnem, legeltetnem. Akkoriban utáltam meg a disznókat egész életemre.

Az egyik május 1-jén külön busszal elvtársak érkeztek Mohácsról és nagy felvonulást rendeztek Sátorhelyen, velünk helyiekkal egyetemben. A beszédek után ebéd és bőséges alkoholfogyasztás következett.

Az ünnepi zászlókat néhány illuminált elvtárs hozzánk bekopogtatva néhány órára nálunk hagyott azzal a közléssel, hogy érte jönnek. A zászlók egy évig az előszobában voltak, aztán a padlásra kerültek és elköltözésünk idejéig kb. 4-5 évig senki sem jött értük. Az állami gazdaság a jól tanuló gyerekeket gazdagon jutalmazta. Farkas Magdi pl. Csillebércre mehetett. Igaz, azt írta haza, hogy a csokoládé, amit kaptak, avas volt, emlékszem rá. Jó tanuló voltam én is, voltam Balatonlellén 7 évesen és Kárászon 10 évesen, és talán 8 évesen Budapesten (állatkert, vidámpark egyéb látnivalók).

Bazsik Laci bácsi, mint állatorvos megmentett egy óriási rétisast, amit lelőttek a vadászok. A szárnyán sérült, de nem pusztult el és egy növendék szarvasbikát, amelyiknek az anyját lőtték ki. Pista, ahogy felnőtt óriási agancsot eresztve mindenkit megtámadott, szerencsére senkinek sem okozva sérülést. Végül Mohácsra került a sassal együtt, a tanár úrhoz. Erdős tanár úr földrajz-biológia szakosként egy medvével, két farkassal és a Sátorhelyről kapott állatokkal állatkertet csinált Mohácson, amelyik szabadon látogatható volt, sem kerítése, sem pénztára nem volt. Erdős tanár úr később az osztályfőnököm és példaképem lett.

Az állami gazdaságban sokféle munkát is lehetett vállalni és a gyerekeket is szívesen alkalmazták. Hét évesen már dolgoztam, a cséplés idején madzagszedő voltam. A magtárhoz teherautón hozták a búzát zsákokban. Ezeket a zsákokat berakodták és a munkások az exkavátorba öntötték a magot, a zsákot és a madzagot félre dobták, ezt szedte össze a madzagszedő. A zsákokat egymásra hajtogatva, a madzagot tízes csomókba gyűjtve. Később, amikor nagyobbacska voltam, vízhordó munkát kaptam, vagy repceszedőt. Az előző évi vetés szétszórt magjaiból a cukorrépa földön a repce gyomnövénynek számított és ki kellett húzni tövestől. A komlószedés minden ősszel vidám családi munka volt. Az őszi idénymunkára, főleg a cukorrépaszedésre Zala megyéből jöttek idénymunkások, akik az étkezde mögötti két barakkban laktak családotul. A felnőttek dolgoztak, a gyerekek iskolába jártak. Ilyenkor szinte minden gyereket kopaszra nyíratnak, mert tetvesek lettünk.

Télen a befagyott pocsolyák jegén csúszkáltunk, korcsolyája csak nagyon kevés gyereknek volt. A bőrtalpú bakancsokat jancsiszögekkel kivertük, és az ilyen cipővel 40-50 m-t is lehetett csúszni egy nekifutással. Szánkózni csak a hősi emlékmű dombjáról lehetett, vagy a jégen. Akkoriban még nem sózták az utakat, hanem ha hó volt, lovas szánokkal közlekedtek. A gyerekek, ha tehették, rákötötték kis szánkójukat és húzták magukat fűrtökben lógva, szánkó szánkóhoz kötve is. Voltak „jólelkű” szánhajtó kocsisok, akik nem bánták, ha gyerekek szánkóit

is vontatják, de a komiszabbak vagy hátracsaptak az ostorral, vagy lehajtottak az útról a gidresgödrös útszegélyre, ahol felborult a gyerekek szánkója és lemaradoztak. Sokszor jót röhögtek hozzá. Ez persze sport is volt, versenyeztünk, hogy ki bírja tovább. Ha több kilométert is tudtunk utazni, önként lecsatoltuk és megvártunk egy olyan szánt, ami az ellenkező irányba, hazafelé tartott.

Sátorhely határsáv volt. Ez sok mindent jelentett. Jelentette, hogy senki emberfia engedély vagy igazolás nélkül nem léphetett be oda (ki már igen), de azt is jelentette, hogy háborús terület voltunk. Titó, aki akkoriban láncos kutya volt, Sátorhelyről karnyújtásnyira volt. Bunkerek, lövészárkok és tankcsapdák voltak a komlószáritótól nem is olyan messze. Mi, gyerekek főleg a bunkereket fosztogattuk, ha a katonák figyelme lankadt. Rengeteg lőszert loptunk és ezeket úgy teszteltük, hogy vagy kalapáccsal, vagy a fejsze fokával rávertünk egy jó nagyot. Gyönyörű robbanások tanúi voltunk, magam is elszenvedtem néhány eléggé kemény sérülést. (Repsz becsapódásokat a bokáim környékére.) Közvetlen szomszédaink Sátorhelyen Bukváék. (A papa párttitkár volt, két fia Palika velem egyidős, de fogyatékos is és talán Géza, aki két évvel fiatalabb volt nálam, a húgommal egyidős. Velük sok harcom volt. A legkérelhetetlenebb egy döglött varjú birtoklásáért, rettenetesen összeverekedtünk. Később erdélyi család jött helyettük. Gyöngyvér, két évvel idősebb nálam és a bátyja: beteges, de végtelenül szimpatikus papnövendék. Aztán Salamonék. Salamon bácsinak felesége a 4. felesége volt, Salamonéknak Salamon bácsi az 5. férje. Nagyon aranyos pár volt, mindketten a régen letűnt dzsentri világ élő relikviái.

Az 1957/58-as tanévet Mohácson kezdtem, de ugyanazon az őszen nagyon beteg lettem. Halálom csak azért nem következett be, mert anyám a saját felelősségére Budapestre szállíttatott és összeköttetések révén a Honvéd Tiszti Kórházba kerültem, ahol gyorsan (órákon belül) megállapították a betegségemet és gyorsan (napokon belül) meg is gyógyítottak. Nevetségesen egyszerű, de akkoriban még nehezen felismerhető betegségem volt: arcüreggyulladás. Akár bele is halhattam volna. Mivel csont-bőrre lefogytam, a rehabilitálásom közel egy hónapba került. Budapesten éltem orvos nagynénémmel. Színházba, operába jártunk és mire gyógyult lettem és visszatérhettem Mohácsra, már annyit hiányoztam, hogy nem tehettem volna osztályvizsgát. Tanáraink ezt mégis megengedték, így az orosz nyelv és irodalom, valamint testnevelés tantárgyakat leszámítva, melyekből jó eredményt értem el, minden másból jelesre vizsgáztam, összességében eredményes osztályvizsgát tettem.

1958 tavaszán szabadult ki apám a pécsi börtönből. 1956. novemberében tartóztatták le, mert Sátorhelyen ő volt a Forradalmi Bizottság elnöke. Mohácsról együtt utaztunk haza a „csőrös” busszal, de én nem ismertem meg a mosolygós, szakállas embert, aki hozzám lépett és megölelt. Elhúzódtam tőle és csak az utasok segítségével jöttem rá, hogy ő az apám. Az 1956-os eseményekről, a forradalom kitöréséről anyámtól értesültek a sátorhelyiek. Október 20-a körül anyám Budapestre utazott a szüleit meglátogatni és néhány napot velük tölteni. Vásárolt is, és éppen 23-án délutánra tervezte a visszautazást. A felvonulókkal a Múzeum körúton találkozott és kapott is tőlük egy kis nemzeti színű szalagocskát (nem kokárdát). Délután hazautazott és az egész éjszakai út után reggel érkezett Sátorhelyre. Aznap október 24-én a rádióban csak az Egmont nyitányt lehetett hallani, de anyám beszámolt a nagy felvonulásról és a forradalmi hangulatról. A kis nemzeti színű szalagot évtizedekig őrizte, de aztán ahogy

öregedett, elfejtette, elveszítette. Apámat megválasztották a Forradalmi Bizottság Elnökének. Mi, gyerekek élveztük a felfordulást, de nem csak azt. Tudtuk, hogy a nép szabadságot akar. Mindenki vidám volt, az ötágú csillagot a nagy fiúk leverték a kastély tetejéről. Én is ott voltam. Mint ügyes kezű gyerek tíz Kossuth címert festettem a 10 filléres rajzlapokra, ollóval körbevágta a húgom és rajzszögekkel felerősítettük az összes várbéli lakás és iroda ajtajára. Apám később mindkét teherautót élelmiszerral megrakodva Budapestre vitette kórházakba. Az egyikkel ő is felutazott. A párttitkár asszonyt a helyiek meg akarták lincselni, ezt apám nem engedte. Később ez a hölgy jelentette fel...

1958 tavaszán apámat kiengedték a börtönből. A Pécssett megtartott bírósági tárgyaláson a sátorhelyi tanúk egybehangzó vallomása alapján történt ez. (az elengedés). Bírósági ítéletet azonban nem kapott. Szabadulása után munkát sem. Nem csak az iskolákban, máshol sem. Az erdőfűi erdőgazdaságban, mint favágó dolgozhatott, de nem bejelentett dolgozóként, így fizetést sem kapott. Kapott viszont tűzifát, és ezt a tűzifát a sátorhelyiek megvették tőle, így jutott némi jövedelemhez. Az erdei munka során sok árván maradt állatot hozott haza. Kaptunk egy gyöngybagoly fiókat, egy rókakölyköt, Fricit, aztán egy másikat is, Frici kettőt.

Orvostanhallgató nagynénénk fehér egereket, fehér patkányokat hozott nekünk, macskáink és hullámos papagájaink is voltak. Egy kóbor kutyát is örökbe fogadhattam rövid időre, dúskáltunk az állatokban. Főleg annak tükrében, hogy haszonállataink, pulykák, libák, tyúkok, galambok és disznók is voltak az óljainkban. Ennek ellenére, mivel apám Sátorhelyen és a környékén sem kaphatott tanári állást 1958. augusztus 28-án (anyám 37. születésnapján) elköltöztünk Kémesre, ahol az iskolaigazgatónak megtetszett családunk és szüleimet tanárként hajlandó volt alkalmazni.

Sátorhelyen a kulturális életet a filmek jelentették. Akkoriban még nem találták fel az életkor szerinti korlátozást, ezért főleg kalandfilmeket hoztak. Működött dalárda. A vegyeskórus vendégeként Pécssett is szerepelt. (Apám is énekelt a kórusban) Csak iskolai könyvtár volt, főleg szovjet szerzők műveit vehették kezükbe a gyerekek.

Közlekedés

A kisvasúton egy személyszállító vagon is volt, ahol kalauz és szénfűtéses kályha képviselték a jogszerű és komfortos utazást. A busz Mohácsról a Fő térről indult és a Blum kocsmánál is megállt. Sátorhelyről Majson át Villányig vagy Siklósig közlekedett. A talapülésen személyautó nem volt magán kézben. Véry Matyi bácsinak és később Nagy Jánosnak motorkerékpárja volt. A személyszállítást, ha szükséges volt, a vontató pótkocsijára vagy a teherautók platójára rakott padokon végezték.

1924 május 30.

Az e napon megtörtént sátorhelyi vitézavatásról második könyvünkben írtunk, néhány új ismerettel kiegészítenénk a történetet.

„Büszkeséggel jöttem Baranya történelmi földjére, hogy beiktassam a vitézi telekbe a hősöket. Át vagyok hatva annak a gondolatnak nagy horderejétől, hogy azok, kik fegyverrel a kezükben

védték ezt a földet, most az eke szarva mellett műveljék azt.” Horthy Miklós kormányzó ezen mondatokkal nyitotta meg az ünnepséget.

Egy asztalon 8 feldíszített kosárban, a kiosztandó birtokból szedett föld kis mennyiségét helyezték el. A kosarak ibolyával, pipaccsal és mezei virágokkal voltak feldíszítve. Faludi plébános megáldotta a hantokat és az új vitézi telkeseket. „Magyar lelkemnek egész melegével jöttem ide, hogy 8 vitéznek átadjam a területet és a felajánlónak megköszönjem nagy nemeslelkűségét.”- szólt ismét Horthy, majd kifejezte elismerését a rendezvény szervezőinek: Stettner jószágigazgatónak és Schneider főintézőnek. Külön dícsérte Nottny főtitkár urat, kinek kifinomult ízlése érvényesült az ódon várkastély újjá varázslásában. Az iskola feldíszített tantermében ült asztalhoz a társaság. Az első pohárköszöntőt Albrecht főherceg mondta, majd Horthy emelkedett szólásra. „Boldogsággal töltött el idejönnöm. Ez az uradalom meg lett csonkítva, mint hazánk és önerejéből megy előre. A magyarságot az Isten különös figyelmével halmozta el... Régen az úr nem dolgozott, de ma mindenkinek dolgozni kell, és ha úgy adódik, meg kell halni a hazáért. Emelem poharam a hadsereg volt főparancsnokának egészségére. Éljen Frigyes, királyi főherceg!”

Ebéd alatt Bús Pali bandája szolgáltatta a zenét. Maga az ebéd egyszerűen fejedelmi volt, ami Stettnerné asszony és a szakácsnők sikere.

„Visszafelé kisvasúton jöttünk, írja a Mohács és Vidéke hetilap tudósítója. Nagy allűrökkel dolgozik ez a kis masina, hanyatthomlok kellett rohannunk a felszálláshoz. Még annyi időt sem adott, hogy a kedves Oberst mama kezére lehelhettük volna hálánk csókját...Velünk egy kocsiban utazott a kisvasút forgalmi főnöke, egész úton azzal vesződött, hogy a sínek mellett álló pályamunkásokat figyelmeztesse a tiszteletadásra...”

augusztus 3.

A mohácsi hetilap néhány sorban közölte a hírt: Hummel Gyula, volt udvari kocsmáros éber figyelemmel kísérte a sátorhelyi határ terepviszonyait, meg tudja jelölni a tömegsírok helyét, pontosan tudja a sátorhelyi temetőben történt elföldelés helyét. Ez az elföldelés az 1900-as évben történt, mikor is Újistálló majorban egy trágyadomb elhordása közben kb 200-250 csontváz került napvilágra. Egybehangzó vélemények szerint az 1526-os csata áldozatai lehettek. A csontokat több szekéren szállították a sátorhelyi temetőbe, és ott a temető szélén kerültek közös sírba. Az elmúlt évszázad első éveiben a sátorhelyi temető északi szélé a maitól mintegy 40-50 méterre déli irányban húzódott. Mivel a temetőt objektív okok miatt déli, nyugati és keleti irányba nem lehetett -árok, akácfasor- bővíteni, ezért 1917-ben az észak felé való terjeszkedést választották. A temető északi oldalán lévő kereszthez vezető út baloldalán 1948-ig temettek, míg az út jobboldalán gyereksírok vannak, a gyereksírok után négy kriptából álló sor következik. A kripták és az utánuk következő sírok első sora között 6*6 méteres üres térség fekszik. Itt, ezen a kis területen sejtjük a tömegsírt.

október 12.

A sátorhelyi leventék Oberszt Lajos, Lovász János tanítók, és Hamberger János oktató vezetésével egynapos táborozáson vettek részt a bédai erdőben. A reggeli szentmise meghallgatása után Radics József vezetésével, csacsifogatokkal szállították a konyhát (üst,

edények stb.) az erdőbe. Tíz perccel később követte őket a főcsapat, 50 leventével. Ebéd után megérkezett Schneider intéző úr és családja. A társaság délután indult vissza és ½ 6 órára Sátorhelyre érkeztek. A kis csapat a kápolnába vonult, hol „Rózsafüzér” ájtatosságon vettek részt. Utána köszönetet mondtak Schneider és Stettner uraknak az irántuk való gondoskodásért.

november 1.

A mai napon méltó módon emlékeztek Sátorhely hősi halottaira. Az istentiszteleten az egész pusztta jelen volt, a tisztviselők a cselédséggel közösen emlékeztek idegen földben nyugvó hőseinkre. A szobornál Pintz Bálint káplán beszélt, majd a Himnusz eléneklése után a jelenlévők a szobor talapzata köré helyezték koszorúikat és a kegyelet virágait.

december 14.

Wéber József izabellaföldi tanító Polgári Érdemkereszt kitüntetést kapott Horthy kormányzótól.

1925 március 15.

Sátorhelyi lányok gyűjtéséből 9361 korona készpénz gyűlt össze leventezászló vásárlására.

szeptember 16.

A főhercegi család- Izabella, Frigyes, Gabriella és Albrecht- Sátorhelyre látogatott. A pusztta minden lakója ünneplőbe öltözött. Fehér ruhás lányok virággal, üdvözlő versikékkal fogadták a családot. A család meghatottsággal fogadta a köszöntést.

december 24.

Odaadó szeretet, alattvalói hűség és mélységes tisztelet övezi az uradalom pusztáin Izabella főhercegnő nevét. Sokszor volt alkalmunk megemlékezni arról a fejlett társadalmi életről, mely különösen Sátorhelyen, az uradalom jelenlegi központjában sok nagyobb községet meghaladó arányban bontotta ki szárnyait. Legjelentősebb kultúrintézmények az Olvasókör, Levente Egylet, külön egyesülete van a Világháború harcosainak, Társaskör és az iskola keretein belül színjátszó kör működik. Az elesettebb, szegényebb családokat az uradalom támogatja. Az idei év karácsonyára a jótékony Izabella 476 méter selyemvásznat küldött Sátorhelyre az országos hírnévnek örvendő Háziipari Egyesülettől, melynek lelke, támasza ugyancsak a főhercegnő. Ebből az anyagból a mohácsi fehérmű varrodában 331 db inget szabtak. Sátorhelyen a pusztai asszonyok segítségével 40 öltözet teljesen kész ruha, 150 méter barchet, 400 db zsebkendő készült. Az uradalom többi pusztájára 100 öltözet kis ruha, 450 zsebkendő jutott. Karácsony napján a sátorhelyi gyermekek tejeskávét kaptak vajas kiflivel, a ruhaneműk mellett dió, cukorka, péksütemény, aprósütemény került még kiosztásra. A főhercegnő nem tudott eljönni az ünnepségre, helyette Stettner Pálné végezte az ajándékosztást, ugyanolyan lebilincselő közvetlenséggel. Izabella főhercegnő ekkor kapta a „puszták csillaga” elnevezést, amire teljes mértékben rászolgált. Túllépve a szép szavak szintjén, tetteivel bizonyította, hogy szívében viseli a nehéz sorsú emberek, az „alattvalók” gondjait.

1926 november 15.

Az uradalom hathónapos szarvasbikát ajándékozott Horthy kormányzónak. A fiatal állatot a gödöllői udvari erdőbe szállították, ahol tenyészbikává nevelik.

1929 február 24.

Hat napig- 23, -30 celsius fok között ingadozott a hőmérő higanyszála Sátorhelyen. Rekord hideg.

május 28.

A mohácsi Esperesi Kerület Sátorhelyen tartotta évi közgyűlését. A gyönyörűen feldíszített kápolnában reggel ½ 9 órakor Faludi plébános misézett, a tanítók kórusa énekelt. Mise után az iskolában ülészek, majd megtekintették a tehenészetet, tejcsarnokot és a komlóültetvényeket.

november 17.

Mohács egyik vendéglőjében egy vidéki tásaság Horthy nótákat énekelt. Egy másik társaságban tartózkodó Fülöp István izabellaföldi cseléd ugyanakkor becsmérő megjegyzéseket tett a kormányzóra. Letartóztatták.

1930 augusztus 31.

Tífuszjárvány Vizslakon és Újstállón. A mohácsi kórházba 21 fertőzöttet szállítottak. Egy beteg szállítás közben meghalt. A járvány valószínű oka: fertőzött kútból való vízfogyasztás.

1931 szeptember 6.

A főhercegi családnak, amelyet a sátorhelyi uradalom révén annyi közeli szál fűz hozzánk (írja a Mohács Hírlap) nagy gyásza van. Meghalt Izabella királyi hercegasszony. Hetek óta betegeskedett, betegágya mellől hol javuló, hol rosszabbodást jelző hírek mentek szét az egész országba. A leggondosabb ápolás sem tudott azonban a halálnak útját állni, folyó hó 5.-én reggel ½ 8 kor vissza adta nemes lelkét Teremtőjének. Tevékeny munkásságot fejtett ki az országos jelentőségű mozgalmakban. Fővédnöke volt a háziipari tevékenységeknek, nagy szeretettel gondoskodott a hadiárvákról, agilis tagja volt a Gyermekvédő Ligának. Temetésén Sátorhelyről Stettner Hauptvogel, Pfenigberger és Gruber tisztviselők, valamint 7 díszruhás levente a gyászfátyolos leventezászlóval adták meg a végső tiszteletet az elhunyt főhercegnőnek. (Akkori leventéink névsorát ismerjük, de konkrétan ki volt a 7 kiválasztott, már soha nem fogjuk megtudni.)

december 20.

Az Országos Testnevelési Tanács a testnevelés előmozdítása érdekében végzett munkájáért Testnevelési éremmel és Díszoklevéllel tüntette ki Stettner Pál, sátorhelyi jószágigazgatót.

1932 február 28.

Méltánytalan, elfogadhatatlan támadás érte a Magyar Úriasszonyok Lapja részéről Frigyes főherceget. Az újság állítása szerint Frigyes az államtól évi 30 000 pengő nyugellátásban

részesül. A közlemény nagy port kavart fel, különösen az uradalomban, ugyanis sem Frigyes, sem pedig udvartartása semmilyen állami nyugdíjat nem vesz fel, sőt! A főherceg évente ennyi nyugdíjat (30 000 pengő) fizet egykori alkalmazottjainak. Nem károsítja meg az ország nyomorgó népét, sőt megtette azt a példátlan lépést, hogy a nehéz gazdasági helyzet ellenére nem vált meg egyetlen alkalmazottjától sem, fizetésüket sem csökkentette, pedig a gazdasági válság az uradalmat sem kímélte. Nehéz sorsú, szegényebb családok a megmondható: hányszor, de hányszor tapasztalták Frigyes, és a főhercegi család jótékonyágát...

április 10.

A tél elmúltával beszüntette működését a mohácsi népkonyha. Különösen Frigyes főherceg sátorhelyi uradalma biztosította a működéséhez szükséges feltételeket.

1939 május 14.

Óriási jégeső pusztított Sátorhelyen, 500 kataszteri holdat ért a dió nagyságú jégverés.

1940 március 10.

Öröm a főhercegi családban. Bocskay Katalin- Albrecht főherceg felesége- egészséges leánygyermeknek adott életet. Az újszülött a keresztségben a Sarolta nevet kapta.

szeptember 29.

Jeszenszky Sándor, Molnár György és Bán György cselédek 50 éve szolgálják az uradalmat. A jubileum alkalmából mindhárman 100-100 pengő jutalomban részesültek a földművelésügyi minisztertől és az uradalomtól. A szentmisét követő ünnepségen és a díszében részt vett a teljes tisztikar, és a cselédség.

november 17.

A közelgő télre való tekintettel a sátorhelyi uradalom 1500 öl tűzifát biztosított Mohács város szükségleteire.

1941 október 1.

A hadbavonultak hozzátartozói soron kívül megkapják az élelmiszerjegyeket.

november 16.

Sátorhelyen és a környező falvakban 800 pár érmelegítő gyűlt össze a keleti fronton harcoló katonáink számára. Az érmelegítőkre különböző feliratokat varrtak szorgalmas és segítő asszonyaink, lányaink.

Isten óvjon.

Imádkozunk érted.

Köszöntünk magyar honvéd.

1942 március 1.

Bocskay Katalin második gyermekének- Ildikó- adott életet.

május 17.

A sátorhelyi Levente Egyesület és a Leánykör anyagilag és erkölcsileg is jól sikerült napot rendezett a Magyar Vöröskereszt javára.

október 25.

Sátorhely, Frigyesföld, Keskenyerdő, Braidaföld és Albertfalu 40 asszony és leány bevonásával, más-más helyszíneken, összesen 7 vöröskeresztes ünnepélyt rendeztek az utóbbi három hónap folyamán, 8000 pengős bevétellel. A bevételből 4000 pengőt az uradalomból bevonultak, és a keleti harctéren szolgálatot teljesítő katonák gyermekeinek felruházására fordítottak. Összesen 125 gyermek részesült eme jótékony akció sikeréből. Az akció kezdeményezői és legfőbb támogatói Albrecht főherceg és Katalin hercegasszony, valamint Schneider sátorhelyi főintéző és felesége voltak.

1943 augusztus 8.

„Meghatódott gyászos lélekkel, az igazi szeretet érzelméből fakadt mély fájdalommal búcsúzunk. Tested sajnós jeltelen sírban idegen földön, valahol messze tőlünk pihen, a lelked, a szellemed itt van, itt lesz mindig közöttünk. Édes magyar hazánkért haltál meg a boldogabb jövőért. Isten engedjen nyugodtan pihenni, a béke pásmaága lebegjen jelképesen sírod felett. Nyugodj békében!”

Fenti beszéd II. világháborús hősi halottunk, ifj. Stettner Pál emlékmiséjén hangzott el a főherceglaki leventeotthon nagytermében.

december 26.

Izabellaföldön Kanyó Ferencné rendezésében, nagy érdeklődés mellett, az elemisták kedves, meghitt karácsonyestet rendeztek. Szavaltatok, karácsonyi témájú színdarabok, énekek. A szereplők nagyszerűen megállták helyüket. Kanyó Ferencné tanítónő a következő évben került Sátorhelyre.

1944 február 27.

A sátorhelyi kastélyból ismeretlen tettesek a BU jelzéssel (Bellyei uradalom) és a királyi koronával hímzett 10db paplanhuzatot, 20 db vánkoshuzatot, 5 db lepedőt, 1 db piké abroszt és 1 db vászonköpenyt eltulajdonítottak.

szeptember 10.

Első könyvünkben már írtunk a kisvasutat ért brit légitámadásról. Azóta birtokunkba jutottak a halálos áldozatok nevei. Ezeket a neveket közöljük most annak reményében, hogy talán leszármazottjaiknak segíteni tudunk valamiben. Gleich András mozdonyvezető azonnal meghalt, Főherceglakon temették. Gettó Ádám fűtő súlyosan megsebesült, sebeibe később behalt. Az utasok közül Kovacsevics István uradalmi tejkönyvelő, Deutschmann Ferencné, Linder Ferencné haltak meg, a súlyosan sebesült Halbich Mária később halt bele sérüléseibe.

október 1.

Fejezetünk végén közöljük az uradalom utolsó hivatalos jelentését a gazdaság felszereltségéről, személyi állományáról, művelési ágakról. A művelt terület nagysága 125 000 kataszteri hold. Ehhez rendelkezésre áll 17 garnitúra gőzeke, valamint 21 traktor. Alkalmazotti létszám 36 gazdatiszt, 62 tisztviselő, 43 műszaki alkalmazott, 1128 szegődményes cseléd, 1399 hónapos munkás, 2200 napszámos, 362 órabéres. Időleges alkalmazottakkal együtt 10 000 fő él az uradalomban. Az állatállományt 1095 ló, 1000 db igásökör, 1300 db tehén, 3500 db növendék marha, 712 db ridegtartású magyar szürkemarha, 11 000 db sertés, 2000 db birka képezi. Növénynevelő üzem, 62 hold szőlőbirtok, 6 erdőterület, tejüzemek, malmok, téglagyárak, húszüzem, cukorgyár képezi még az uradalom vagyonát. A legkisebb major is telefonnal felszerelt, a kisvasút teljes hossza 170 km, 11 mozdony és 800 vasúti kocsi végzi a személy, illetve a terményszállítást.